T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

FİNANS ENSTİTÜSÜ

FİNANS ANA BİLİM DALI

ULUSLARARASI BANKACILIK VE FİNANS

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

PARA ARZI VE TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI

Yüksek Lisans Tezi

Taner KIVANÇ

200008493

İstanbul, 2022

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

FİNANS ENSTİTÜSÜ

FİNANS ANA BİLİM DALI

ULUSLARARASI BANKACILIK VE FİNANS

TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

PARA ARZI VE TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI

Yüksek Lisans Tezi

Taner KIVANÇ

200008493

Danışman: Dr.Öğr.Üyesi Yunus ÖZCAN

İstanbul, 2022

ETİK KURALLARA UYGUNLUK

Hazırlamış olduğum tez özgün bir çalışma olup YÖK ve Ticaret üniversitesi Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun olarak hazırlanmıştır. Ayrıca, bu çalışmayı yaparken bilimsel etik kurallarına tamamıyla uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları gösterdiğimi ve hiçbir kaynaktan yaptığım ayrıntılı alıntı olmadığını beyan ederim. Bu tezin ihtiva ettiği tüm hususlar şahsi görüşüm olup İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Taner KIVANÇ

ÖZET

Türkiye ekonomik anlamda çok zor bir dönem olan 1990'lı yıllardan sonra 2001 yılında kendi tarihinin en etkili ekonomik krizlerinden birini daha yaşamıştır. Bu kriz sonrasında ise siyasal anlamda yeni bir konjonktüre girmiş ve koalisyon dönemlerinden uzak tek parti iktidarını uzun yıllar tecrübe edeceği yeni bir devre başlamıştır. Finans piyasaları da, bu tezde inceleneceği üzere, oldukça önemli gelişmelerin yaşayacağı döneme girmiştir. 2005 senesinde Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde katılım bankalarının Bankacılık Kanunu kapsamına alınmasıyla mevduat güvencesine geçmiştir. Bu kararla katılım bankaları da Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından raporlanan para arzı verilerine katılmış, raporlamaların içerisinde yer almıştır. Bu sebeple katılım bankacılığı sektörü için yeni bir dönem başlamıştır. Bu çalışmada katılım bankalarının para arzına olan etkileri ve bu etkilerin 2015-2021 yılları arasındaki rakamsal değişimi analiz edilmiştir. Bu analizde para arzı tanımlarından olan M1-M2 ve M3 verileri kullanılarak, katılım bankalarının rakamları değerlendirilmiştir. Ortaya çıkan tablo; katılım bankacılığının tarihsel süreçte önünde çok önemli bir yolunun olduğu göstermektedir. Yapılacak ciddi atılımlar ile katılım bankacılığının para arzı üzerindeki etkisinin bugün geldiği noktadan çok daha yüksek yerlere çıkaracağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Para Arzı, Katılım Bankacılığı, Faiz, Kar Payı,

ABSTRACT

After the 1990s, which was a very difficult period in economic terms, Turkey experienced one of the most effective economic crises in its history in 2001. After this crisis, the country entered a new political conjuncture and started a period in which it will experience the single-party rule far from coalition periods for many years. As will be examined in this thesis, financial markets have entered a period in which very important developments will take place. In 2005, the participation banks were included in the scope of the Banking Law within the framework of the European Union harmonization laws, and they passed into deposit guarantee system. With this decision, participation banks also participated in the money supply data, reported by the Central Bank of the Republic of Turkey, and started to be included in the reports. For this reason, a new era has begun for the participation banking sector. In this study, the effects of participation banks on money supply and the numerical change of these effects between 2015-2021 were analyzed. The figures of participation banks were evaluated by using M1-M2 and M3 data, which are among the money supply definitions. The results show that participation banking has a very important way in front of it in the historical process.

Keywords: Money Supply, Participation Banking, İnterest, Share of Profit

TEŞEKKÜR

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümü'nü bitirdikten sonra hayatımın her döneminde yapmak istediğim yüksek lisans çalışmasına başlama kararı akabinde bu süreçte her daim desteklerini hissettiğim, ama eksikliğimi hiçbir zaman bana hissettirmeyen kıymetli eşim, çocuklarım ve tabiî ki aileme bu tezimi armağan etmek istiyorum.

Bankacılık hayatımda edindiğim tecrübeleri akademik anlamda yansıtmak adına yüksek lisans kararıma değerli desteklerini esirgemeyen kıymetli büyüğümüz Murat Yalçıntaş Beyefendi'ye hassaten ailem adına en kalbi hürmetlerimi arz etmek istiyorum.

1996 senesinde henüz hayata dahi atılmamışken bendenizi kanatları altına alarak duaları ve destekleri ile hiçbir zaman yalnız bırakmayan çok kıymetli ağabeyim Şefik Memiş'e bu süreçteki destekleri adına da ayrıca teşekkürlerimi arz ediyorum.

Bu tezin vücut bulması adına bendenizi ivazsız garazsız destekleyen kıymetli tez hocam Yunus Özcan'a hususen şükranlarımı arz ederim.

Taner KIVANÇ, Ümraniye, 2022 Ocak

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Albarakatürk Ortaklık Yapısı……...……26

Tablo 2: Albarakatürk Katılım Bankası Bazı Finansal Verileri……..……...26

Tablo 3: Kuveyttürk Ortaklık Yapısı…….…....…27

Tablo 4: Kuveyttürk Katılım Bankası Bazı Finansal Verileri……....28

Tablo 5: Türkiye Emlak Katılım Bankası Ortaklık Yapısı ……...…29

Tablo 6: Türkiye Emlak Katılım Bankası Bazı Finansal Verileri……..……30

Tablo 7: Türkiye Finans Katılım Bankası Ortaklık Yapısı……...…..31

Tablo 8: Türkiye Finans Katılım Bankası Bazı Finansal Verileri……..……31

Tablo 9: Vakıf Katılım Bankası Ortaklık Yapısı……...…32

Tablo 10: Vakıf Katılım Bankası Bazı Finansal Verileri……..…….33

Tablo 11: Ziraat Katılım Bankası Ortaklık Yapısı……..…...34

Tablo 12: Ziraat Katılım Bankası Bazı Finansal Verileri……...…34

Tablo 13: Katılım Bankaları Konsolide Özel Cari Hesaplara Ait Rakamlar……..38

Tablo 14: Katılım Bankaları Konsolide Katılım Hesaplarına Ait Rakamlar……..40

Tablo 15: Konsolide Katılım Bankaları Seçilmiş Veriler……...…50

Tablo 16: M3 Para Arzındaki Yıllık Büyümeye Bileşenlerin Katkısı……....57

Tablo 17: M1-M2-M3 Para Arzı Verileri……...……61

Tablo 18: M1-M2 İçerisindeki Katılım Bankalarının Toplam Hacmi…….…...62

Tablo 19: Katılım Bankaların M1-M2-M3 İçindeki Payı ve Yıllar İtibariyle Değişim Oranı…….63

Tablo20: Katılım Bankalarının M1-M2 Paylarının ve Yıllar İtibariyle Değişimlerinin Farkı……..64

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Katılım Bankaları Konsolide Bazı Verileri……..…….…….19

Şekil 2: Türkiye Katılım Bankaları Şube ve Personel Sayısı Gelişimi……..…….20

Şekil 3: Katılım Bankalarının Aktif Gelişimi ve Sektör İçindeki Payı……...……20

Şekil 4: Katılım Bankalarının Başlıca Göstergeleri ……..….21

Şekil 5: IFSB, Ülke Bazlı Katılım Bankacılığı Payı …….....23

Şekil 6: IFSB, Global Katılım Bankacılığı Fon Büyüklüğü ……..…23

Şekil 7: IFSB, Global Katılım Bankacılığı Aktif Toplamı, Ülke Bazlı …….....24

Şekil 8: IFSB, Global İslami Fon Toplamı…….…….....24

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZET.....II
ABSTRACT.....III
TEŞEKKÜR.....IV
TABLO LİSTESİ.....V
ŞEKİL LİSTESİ.....VI

1-GİRİŞ……1
2- PARA HAKKINDA GENEL BİLGİLER…….3
2.1. PARANIN TARİHSEL GELİŞİMİ……3
2.2. PARA TANIMI……...4
2.3. PARANIN ÖZELLİKLERİ…….5
2.3.1 HOMEJEN OLMASI…….6
2.3.2 BOZULMAMA - TAŞIMAYA ELVERİŞLİLİĞİ……6
2.3.3 BÖLÜNEBİLİRLİĞİ…….7
2.3.4 TAKLİT EDİLEMEMESİ…….7
2.3.5 DEĞERİNİ MUHAFAZA ETMESİ……..8
2.4. PARANIN FONKSİYONLARI…….…8
2.4.1 HESAP BİRİMİ…….…8
2.4.2 MÜBADELE ARACI…….……...9
2.4.3. DEĞER SAKLAMA ARACI…….10
2.5 PARA ÇEŞİTLERİ……..……...……11
2.5.1 MAL PARA……..……...……11
2.5.2 TEMSİLİ PARA……..……..……..12
2.5.2.1 ALTIN VE GÜMÜŞ SERTİFİKALAR…….12
2.5.2.2 BANKNOT / KAĞIT PARA…….....13
2.5.2.3 BOZUK PARA/MADENİ PARA…….……...…..14
2.5.3 KAYDİ PARA…….……...….14
2.5.4 ELEKTRONİK PARA…….…15
3- KATILIM BANKACILIĞI……..…….……..17
3.1 TÜRKİYE'DE VE DÜNYA'DA KATILIM BANKACILIĞI……....….18
3.2 TÜRKİYE'DE FAALİYET GÖSTEREN KATILIM BANKALARI…….....25

3.2.1 ALBARAKA TÜRK KATILIM BANKASI A.Ş…….……...25
3.2.2 KUVEYTTÜRK KATILIM BANKASI A.Ş…….……..27
3.2.3 TÜRKİYE EMLAK KATILIM BANKASI A.Ş…….28
3.2.4 TÜRKİYE FİNANS KATILIM BANKASI A.Ş…….……30
3.2.5 VAKIF KATILIM BANKASI A.Ş. …….……...32
3.2.6 ZİRAAT KATILIM BANKASI A.Ş…….……...33
3.3 KATILIM BANKACILIĞI FAİZSİZ FON TOPLAMA YÖNTEMLERİ……...35
3.3.1 ÖZEL CARİ HESAPLAR…..……...36
3.3.2 KATILMA HESAPLARI…….……38
3.3.3 ÖZEL FON HESAPLARI…….……...40
3.4 KATILIM BANKACILIĞI FAİZSİZ FON KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ…40
3.4.1 MURABAHA…….……..41
3.4.2 MUŞARAKA…….……..42
3.4.3 MUDARABA…….……..43
3.4.4 İCARA…….……44
3.4.5 SELEM…….……44
3.4.6 İSTİSNA…….……..45
3.4.7 TEVERRUK…….……46
3.4.8 SUKUK…….……...46
3.4.9 KARZ-I HASEN…….……48
3.5 TÜRKİYE'DE KATILIM BANKACILIĞI VERİLERİ……...49
4. TÜRKİYEDE PARA ARZINI BELİRLEYEN KURUM TCMB....…….50
4.1. TCMB TANIM GÖREVLERİ……...…….……51
4.1.1 FİYAT İSTİKRARI…….……51
4.1.2. FİNANSAL İSTİKRAR…….……51
4.1.3. DÖVİZ KURU REJİMİ…….……51
4.1.4. BANKNOT BASMA VE İHRAÇ İMTİYAZI…….……..52
4.1.5. ÖDEME SİSTEMLERİ…….……..52
4.2. PARA ARZI TANIMLARI……...……..52
4.3. DÜNYADA MERKEZ BANKACILIĞI…….53
4.4. TÜRKİYENİN GÜNCEL PARA ARZI VERİLERİ…….....55
SONUÇ……...56
KAYNAKÇA……..63

1-GİRİŞ

Finansal piyasa olarak adlandırılan yapılar ülke ekonomilerinin ve insan kaynaklarının gelişmesinde yüksek öneme sahiptir. Türkiye'de ise finansal piyasaların en önemli yapıcı unsurlarının başında bankacılık piyasası gelmektedir. Bu sebeple bankacılık sistemi ülkemiz ekonomisinin ve finansal piyasaların derinleşmesinde önemli bir yere sahiptir. Ülkemiz bankacılık piyasası;

1- Mevduat Bankaları

2-Kalkınma ve Yatırım Bankaları

3- Katılım Bankaları

Olmak üzere 3'lü sacayağından mütemmimdir. Günümüzde bu 3 yapının rakamsal büyüklükleri kabaca ele alındığında mevduat bankalarının etkinliğinin ve sektörü kontrol gücünün çok yüksek olduğunu söyleyebilmekteyiz. Ancak özellikle 2000'li yılların başından itibaren küreselleşmenin ülkemizde de etkilerinin hızlandırmasının da etkisiyle katılım bankacılığının etkinliğinin hissedilmeye başladığı da bir gerçektir. Özellikle 2005 senesinde Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde katılım bankalarının sektöre entegre edilmesi noktasında Bankacılık Kanunu kapsamına alınması ve mevduat garantisi altına alınması en önemli adımlar olarak hissedilmektedir. 2021 senesi başında Moody's'in yaptığı açıklamada da ülkemizde "Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi" bünyesinde "Katılım Finans Dairesi Başkanlığı"nın kurulmasının; katılım bankacılığının 2020 sonunda % 7.2 olan payının kısa sürede çok daha hızlı bir büyümeye katkı sağlayacağını belirmektedir.

Bilindiği üzere katılım bankaları "faizsiz" finansal enstrümanları kullanan kuruluşlar olarak dünyada faaliyetlerini sürdürmektedirler. Ülkemizde de bu kuruluşlar bankacılık yasası çerçevesinde bu kaidelerle faaliyetlerini sürdürmektedirler. Piyasada katılım bankaları mevduat sahiplerinin ellerinde bulunan atıl fonları kendi prensipleri doğrultusunda "kâr" ve "zarar"a katılım ilkesine göre talep etmektedir. Kendi

uhdelerinde topladıkları bu fonları ise kurumsal fonlama, bireysel fonlama, kâr-zarar birlikteliği/ortaklığı gibi yöntemlerle ülke genelinde talep eden müşterilerine yine Bankacılık Kanunu çerçevesinde kullandırmaktadırlar.

Katılım bankaları, mevduat bankaları yanında Türkiye'de bankacılık sektörünün en önemli unsurlarından biri olarak yine rekabet doğrultusunda işlemlerini sürdürmektedirler. Ancak bu rekabeti oluştururken kendi kuruluş ilkeleri çerçevesinde kar payı esasına dayalı ve faizsiz ilkelere dayanarak işlem yapmaktadırlar. Bu noktada katılım bankacılığının konvansiyonel bankacılık ilkelerinden ayrıştığını söyleyebiliriz. Konvansiyonel bankacılık ilkelerinde mevduat ve kredi fiyatlamasının ana unsuru "faiz" olurken katılım bankalarında bu unsur kârlılık beklentisi ile şekillenebilmektedir. Bu temel farklı bakış ve değerler çerçevesinde konvansiyonel bankacılık ile katılım bankacılığı arasında riskin başlaması ve yönetilmesi hususunda ciddi farklılıklar oluşmaktadır.

Bankacılık sektörü topladığı mevduatlar kapsamında "para arzı"na önemli katkı sağlamaktadır. Bu çalışmada katılım bankalarının para arzı üzerindeki etkisi değerlendirilecek; katılım bankacılığının para arzı üzerindeki sektör verileri doğrultusunda incelenecektir. Bu çerçevede çalışmanın ilk bölümünde "para" olgusu; özellikleri, fonksiyonları ve çeşitleriyle ele alınacak, akademik literatürde ne şekilde tanımlandığı ortaya koyulmaya çalışılacaktır. İkinci bölümde katılım bankacılığının dünyadaki örnekleri ile ülkemizdeki yapısı ortaya koyulacaktır. Bu bölümde özellikle katılım bankacılığı prensipleri ile faaliyet gösteren bankalar özet ve temel rakamları doğrultusunda tanıtılmaya çalışılacaktır. Bu bölümde ayrıca sektörün ortaklık yapıları ile kurucu ve kontrol gücü anlamında yabancı sermaye, özel kuruluş, devlet sermayeli mi çalışmalarını sürdürmektedir bu ortaya koyulmaya çalışılacaktır. Akabinde Türkiye'de faizsiz fon toplama ve faizsiz fon kullandırım yöntemleri izah edilmeye çalışılacaktır. Üçüncü bölümde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarihçesi ve görevleri belirtilerek, para arzı tanımları izah edilecek, dünyadaki 5 büyük merkez bankası kapsamında anlatılacaktır. Sonuç bölümünde ise Türkiye'de para arzı tanımlarına göre TCMB tarafından raporlanan para arzı verileri ve katılım bankacılığının bu verilerdeki etkisi bağlamında değerlendirmemiz ile çalışmamız son bulacaktır.

2- PARA HAKKINDA GENEL BİLGİLER

2.1. Paranın Tarihsel Gelişimi

Modern hayatın kurulmasından uzun yıllar önce ticaret hayatı ve sosyal hayatta ekonomik ilişkilerin en temeli, değişim aracı olarak mal takasına dayanmaktadır. Mal takası kısaca malın – başka bir mal ile takası, değişimi üzerine kurulmuştur. Bu sistem temelde gündelik yaşamda kolaylıklar getirmiş olsa da zamanla ürün/hizmet değişimlerinde insanlar talep ettikleri ürünlerin değiştirilmesinde önemli zorluklarla karşılaşmışlardır. Bu durum tarih akışında hayatın seyri, ekonominin gelişimi noktasında iktisadın temel taşını oluşturan "para"yı keşfetmelerine vesile olmuştur. Tarihte buğday, pirinç, hayvan, pamuk, tütün gibi bazı ana tüketim malzemeleri ilk değişim aracı olarak kullanılmışsa da modern anlamda maddi bir nesne olarak gümüş, bakır ve tabii ki altından yapılan madeni paralar önemini korumuştur.

Madeni para kullanımını tarihte M.Ö. 7. yüzyılda Lidyalıların gerçekleştirdiği bilinmektedir. Daha sonra ise Yunan kentlerinde ve Roma'da madeni para kullanılmıştır. Bu devamlılık ile madeni para basımı ve kullanımı yeryüzünün birçok toprağında süregelmiştir.

Kâğıt paranın ortaya çıkışı tarihte paranın çevrimindeki yeni safha olarak görülmektedir. Ortaçağın tamamlanmasına yakın bazı İtalyalı şehir devletlerinde sarraflar insanların altın ve gümüş paralarını kasalarında saklıyor ve bu saklamanın karşılığında insanlara bugünkü anlamda sertifika ve garantiler veriyorlardı.

Paya (1998), "yapılan bazı araştırmalarda paranın ilk kullanımının mübadeleden ziyade gömüleme amaçlı olduğunu" ifade etmektedir. Paya (1998) bunu ekonomik nedenlere dayandırmadıklarını, insanların tanrı edindiklerine para olarak kullanılan kıymetli malları hediye etmek üzerine üretip sakladıklarını ve bu malları prestij simgesi olarak gömülediklerini belirtmektedir.

Keleş, batı dünyasında para sistemlerini Gümüş Tek Metal Sistemi, Altın Tek Metal Sistemi, Çift Metal Sistemi (Bimetalizm), Kağıt Para Sistemi olmak üzere 4 ayrı

dönemde incelemiştir. Gümüş Tek Metal Sistemi'nde; ilk tedavül edilen paralar metal sikkelerden oluşmakta ve ilk gümüş sikkeler özellikle 20. yy öncesinde kullanılmaktaydı. Ancak ticaretin gelişmesiyle gümüş sikkelerin pahada hafif, yükte ağır bir hal almaya başlamasıyla altın tedavülünün artması piyasada dengesizlikleri ortaya çıkartmıştır. Altın Tek Metal Sistemi ile altın önemini korumuş ancak sadece altın ile değil gümüş sikkeler ve banknotlar da kullanıla gelmiştir. Ancak ilk dönemlerde altın önemli atfedilebilecek ödemelerde gümüş ise normal hayat akışında daha sık kullanılmıştır. Bu anlamda Batıda altın sistemini kullanan ilk ülke olarak da İngiltere karşımıza çıkmaktadır, Çift Metal Sistemi (Bimetalizm) 18. yy ilk yarısından 19. yy ilk çeyreğine kadar geçen sürede Avrupa'da, 1762-1861 yıllarına kadar da ABD'de kullanılmıştır. Bu sistemde sınırsız darphane yetkisi ile birlikte, diğer tüm paralar altın ve gümüşe dönüştürülebilir. Altın-gümüş arasındaki değeri devletler doğrudan kendileri belirlemişlerdir. Kâğıt Para Sistemi'nde ise Çinli ve İngiliz tüccarların uygulamaları ile uzun vadeli bir işleyişle yapı oluşmaya başlamıştır. Bu anlamda ilk kağıt paranın Çin'de MS 7. yy'da kullanıldığı belirtilmektedir (Keleş, 1998).

2.2. Paranın Tanımı

Terminoloji noktasından incelendiğinde "para" kelimesinin dilimize, Farsçadaki -manası parça olarak ifade edilen- "pare" kelimesinden türetilerek geçtiği belirtilmektedir (Seyidoğlu, 2002). Para gerek sosyal hayatta gerek iktisadi hayatta gerekse de akademik literatürde geniş anlamda değişim aracı olarak kullanılmaktadır. Para Frederic S. Mishkin (2004) tarafından, "Mal ve hizmet karşılığı yapılan ödemelerde ya da borçların geri ödenmesinde kullanılan genel kabul görmüş herhangi bir şey" olarak tanımlanmıştır.

Yine Paya (1998) parayı "Yaygın bir tanıma göre günlük yaşamda insanların genellikle kabul ettikleri mübadele aracı" olarak ifade etmiştir.

Türk Dil Kurumu para kavramını tarif ederken "Devletçe bastırılan, üzerinde değeri yazılı kâğıt veya metalden ödeme aracı, nakit" ifadelerini kullanmaktadır.

Seyidoğlu (1992) paranın tarifini verirken; “Bir toplumda değişim ve ödeme aracı olarak kullanılan, genel kabul gören, kendi dışındaki tüm ekonomik varlıkların değerini ölçmeye yarayan şey” olarak ifade etmiştir.

Para, işletmelerde de geçerli olmak üzere, temel olsun veya lüks olsun tüm ihtiyaçların karşılanmasında ve ticaretin dönüşmesi noktasında insanların kullandıkları en önemli “araç” konumunda yer almaktadır. Fiziksel formunun değişkenlikler arz etmesi; ülkeden ülkeye farklılıklar barındırması, bir anlamda konvansiyonel bakımdan dinamik bir yapısının olması, onun tek bir anlam etrafında bütünleşmesine mani olmaktadır. Bunu açıklamak adına bu ifade literatürde paranın özellikleri ve paranın fonksiyonları vasıtasıyla tanımlanmakta, tasnif edilmekte, açıkçası daha da anlam kazanmaktadır.

2.3. Paranın Özellikleri

“Para” esasen sahibi olduğu ülkenin değeridir, uluslar arası kabul edilen değişim aracıdır. İnsanlık tarihinde paranın değişim aracı olarak kullanılmasından önce mal takası düzeninde belirli değişim özellikleri istenmemekteydi. Anlık değişime ve takasa konu ürünlerin fiziksel yapıları ve formları üzerine konu edilmekteydi. Bu durum değişim araçlarında yeknesaklık oluşturulmasında ciddi bir engeldi. Paranın ilk değişim aracı olarak kullanılmaya başlanmasıyla esasen özelliklerinin de ortaya çıktığını görmekteyiz. Dolayısıyla ilk medeniyetin ortaya çıkmasıyla başlayan bu “ekonomik tecrübe süreci” paranın özelliklerini belirlemede de önemli etkenlerden olmuştur. Daha önce de belirtildiği üzere paranın kullanım kolaylıklarının oluşturulması açısından belirli özellikleri bünyesinde barındırması önemlidir. Bir ülkenin para birimi, ait olduğu ülkenin itibarını da taşımakta, karakterini oluşturmaktadır. Bu sebeple söz konusu “para”nın tarihsel süreç ve ekonomik değerlerin yaratılmasında belirli özelliklere sahip olması; hem o ülke parasının değişen şartları içerisinde, hem itibar kuralları dâhilinde, hem de hayatın kendi ekonomik doğası içerisinde kabul edilebilir özellikleri barındırmasını gerektirmektedir. İleride bahsedeceğimiz paranın madeni ve kâğıt formları gibi farklı fiziksel özelliklerinden ziyade burada paranın daha genel, konvansiyonel olarak sahip olması gereken özellikleri önem taşımaktadır.

Bunlar belirli önem sırası gözetilmeksizin şöyle sıralanabilir;

2.3.1. Homejen Olması

Paranın homojen olması o ülke parasını niteleyen nesnelerin tamamının aynı parasal değeri içermesini ifade etmektedir. Bu, paranın birbirinden ayrılması, tanınması ve güven duyulması açısından ehemmiyet arz etmektedir (Keleş, 1998). Para yerine sayılması beklenen nesnenin aynı ağırlık ve büyüklükte olan diğeriyle aynı değerde belirlenmesi gerekmektedir. Bu da paranın homojenliği noktasında hesaplanması gereken önemli özelliklerindendir.

2.3.2. Bozulmama - Taşımaya Elverişliliği

Paranın bozulmama-taşımaya elverişli olması kullanım amaçlarına yönelik olarak kullanım yerlerine, ticaret ve değişim noktalarına götürülmelerine, insanların fiziksel olarak yanlarında bulundurmalarına uygun olması; nihai alışverişin tamamlanması veya takasın gerçekleşmesi adına en önemli özelliklerinden biridir. Gelişen konjonktür izlendiğinde paranın elektronik transferlerinin ön planda olması önemli bir gerçek olmakla birlikte fiziksel olarak taşınabilirliği hale geçerliliğini korumaktadır. Basılı "para"nın oluşturulmasında ister madeni para olsun, ister kâğıt para olsun gelişen teknoloji ile birlikte nitelik belirlenmesi paranın dayanıklılığında belirleyici olmaktadır. Bu husus aynı zamanda paranın asırlar sonrası "antika" değerinin de oluşmasında önemli paya sahip olmaktadır. Kısaca dünyada "finansal sistem", başta bankalar olmak üzere, kendi içerisinde dahi bugün güvenlik noktasında sıkı tedbirler ile bunu sağlamaya çalışmaktadır. Aynı zamanda bu durum önemli risk unsurudur da.. Bu nedenle bozulmaması-taşınmaya elverişli olması insanların güvenli takas sağlaması noktasında belirleyici olmaktadır.

2.3.3. Bölünebilirliği

Paranın bölünebilir olma özelliği, alım-satıma mevzu olan ürünlerin asgari birimini de kavrayacak özellikte olmasını ifade eder (Paya, 1998). Mikro veya makro ölçekte olsun paranın değişim aracı olması ile ticarette nasıl büyük birime ihtiyacı varsa, aynı şekilde ihtiyaç duyulan en küçük birime de bölünebilmesi denge unsuru olması adına önemlidir. Bugün halk tabiri ile "para üstü" olarak adlandırılan bu özellik, malların-hizmetlerin fiyatlandırılmasında ve ticarete konu para ile mal arasında değer eşitliğinin sağlanmasında önemli bir ihtiyacı karşılamaktadır. Bankacılık sektöründen bir örnek verilmesi gerekirse; müşterilerin olası para üstü alamaması halinde kasada oluşacak fazlalar, bölünebilirliğin sağlanması özelliği ile doğrudan ilişkilidir.

2.3.4. Taklit Edilememesi

Paranın taklit edilememesi özelliği para yerine geçen ödeme birimlerinin toplum tarafından anlaşılır nitelikte olmasını zorunlu kılar. Bu niteliğin eksikliği, esas ödeme birimlerinin yerine yanıltıcı nitelikte sahte birimlerin ortaya çıkma riskini doğurur (www.acikogretim.istanbul.edu.tr). Tüm toplum tarafından esas para birimlerinin ayırt edilebilir nitelikte olması onların sahtelerinden ayrışması ve sağlıklı kullanımını zorunlu kılmaktadır (Günal, 2010). Nitekim para olan her mal, mübadelede genel bir geçerliğe sahip olmalıdır ve mübadelede genel bir geçerliğe sahip olan her mal, para olarak adlandırılmalıdır (Fisher, 1911). Bu özelliği günümüzde, paranın devlet korumasına alınması suretiyle güvenliğinin sağlanması şeklinde ifade etmek yerinde olacaktır. Finansal sistemde güvenlik uygulamalarının günümüzde üst seviyelerde tutulduğu göz önüne alındığında paranın serbest dolaşımında sahtesinden ayırt edilmesi; hem uluslararası değişim uygulamasında hem de ticaret aktörlerinin uluslararası piyasalarda sağlıklı işlem sağlayabilmesinde önemli olmaktadır. Bunu sağlayabilmek için devletler taklidin önüne geçebilmek adına kanuni yaptırımlar yolu ile bu özelliği garanti altına almaya çalışmaktadır.

2.3.5. Değerini Muhafaza Etmesi

Paranın değerini muhafaza etmesi; ticarete konu olan paranın sayısal ifadeleri ile değişim piyasasında hâkim olması ve itibarını sürdürmesi şeklinde tarif edilebilir. Paraya sahip olanların ellerindeki varlıkları tüketmeyip çeşitli yatırım araçlarına (tahvil, ev, arsa, hisse senedi vb) başvurmaları, paranın değer saklama aracı olması özelliğine örnek olarak verilmektedir (Ünsal, 2011). Bu, insanların elde ettikleri kazancı tüketmeye karar vermelerine kadar geçen sürede satın alma güçlerini korumaya yönelik olarak sahip oldukları fonların satın alma gücünü koruması anlamına gelmektedir (www.marmara.edu.tr- Hukuk- İktisat Ders Notları). Bu da paranın değerinin muhafaza edilmesini açıklayabilmektedir. Öte yandan makroekonomide, kamu otoritelerinin uyguladıkları iktisat politikaları ve merkez bankaları kararları ile paranın değerini korumaya çalıştıkları bilinmektedir. Bu husus ülkelerin sahip oldukları paranın değerinin muhafazasının sağlanması adına en etkin muhafaza politikası olarak görülmektedir.

2.4. Paranın Fonksiyonları

Tarihte uğruna nice savaşların verildiği; insanların gündelik hayatlarında önemli bir yere sahip olan paranın değişim, değer ve hesap birimi olarak 3 temel işlevi bulunmaktadır (Ünsal, 2011). Paya ise paranın ekonomiye katkısı noktasında üç temel fonksiyonunun olduğunu belirtmiştir.

2.4.1 Hesap Birimi

Para ticaretin ve borçların karşılığının ölçümü noktasında sayısal bir birimdir. Salihoğlu paranın mal ve hizmetleri değerlendirirken varlık ile yükümlülüklere ait değerinin ölçülmesi adına sayısal ve standardize edilmiş birim görevini üstlendiğini ifade etmektedir. Buna göre mal ve hizmetlerin para cinsinden değerine “fiyat” adı vermiş, malların ve hizmetlerin fiyatı takasa konu edilen başkaca mal ve hizmet cinsinden belirlendiğinde, her malın birden fazla değeri çıkar demiştir.

Mübadele aracı işlevi ile para hesap birimi işlevi, bir taraftan trampanın zorluklarını bertaraf ederken, diğer taraftan mübadeleyi daha kolay hale getirmektedir. Bu sebeplerle bu özelliklere paranın birincil fonksiyonları da denilmektedir (Dinler, 2015: 431). Şahin' e (2019) göre ise; para vesilesiyle piyasada fiyat mekanizması oluşmaktadır. Bununla ekonominin birçok sahasında hizmetler ve ürünler tek değer üzerinden karşılıklı değerlendirilecek duruma ulaşmaktadır. Bu da ekonomik planlama yapabilmenin ve iktisadi kararlar alabilmek için bu iki işlevin iktisat uygulamaları açısından bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir.

2.4.2 Mübadele Aracı

İnsanların gereksinimlerini gideren para, mal ve hizmetlerin satın alınmasında bir değişim aracı vazifesi görmektedir (Salihoğlu, 2018). Bu rol ile birlikte takasa dayalı bir sistemin sebep olacağı karışıklık önlenmiş olur. Günal (2010); serbest piyasada yapılan tüm ikili işlemlerde değişim aracı olarak paranın kullanıldığını ifade etmiştir. Buna örnek olarak da madeni veya kâğıt paranın yanı sıra vadesiz mevduat veya bu hesaplardan kullanılmak üzere yazılan çekleri göstermiştir.

Şahin; paranın bir mübadele aracı olarak kullanılması neticesinde ihtiyaçların denkleştirilmesi ile sorunun kaybolduğunu ve değimin kolaylaştığını belirtmektedir. Ayrıca paranın mübadelesinin artması ve çarpan katsayısının hızlanması ile beraber oluşan kredi mekanizması, ileri ekonomilerin finansman ihtiyacını ikame ederek mübadelenin hızlanmasına sebep olmaktadır. Buna bağlı olarak istihdamın olumlu katkısının neticeleri de ayrıca izlenebilmektedir.

Takas sisteminde bir ürünün alınabilmesine yönelik, bu mala sahip birinin olması yeterli gelmez. Bunun ötesinde belki bu kişinin takasa konu ürüne ihtiyacı da olması gerekir. Yani mübadeleye konu sebepler, her iki tarafın ihtiyacını gidermelidir. Flynn (2005) bu anlamda paranın olmaması halinde ekonomik aktörlerin vakitlerinin takasla geçirmek durumunda kalacağını ifade etmiştir. Brauer ve diğerleri (1990) ise; paranın en temel nitelikteki fonksiyonunun, o ekonomide genel kabul görmüş mübadele aracı olduğunu söyler. Buna ilave olarak iktisatçı Silvio Gesell (1949), paranın sadece mübadele aracı fonksiyonuna sahip olması gerektiğini savunmaktadır. Önemli

iktisatçılardan Adam Smith (Smith, 2016)'e göre iş bölümünün ortaya çıkması, mübadele edebilme gücünün bir sonucudur ve mübadelede yaşanan sorunlar nedeniyle insanlar parayı kullanmaya başlamıştır. Lietaer (2002) ise; bütün para sistemlerinin, insanlar arasındaki değişimin hızlı bir şekilde sürdürülmesine aracılık ettiğini belirlemiştir.

2.4.3. Değer Saklama Aracı

İnsanoğlu ihtiyacından yüksek değerde birikime sahip olduğunda bunu elinden çıkarmak yerine gelecekteki muhtemel ihtiyaç/istekleri için saklamaya meyilli bir varlık olarak kendini göstermektedir. Günümüzde bu birikimin değer karşılığını belirleyen ise para birimleridir. Salihoğlu, paranın, değişim işleminde kullanılan araçlar arasında en likit olanı olduğunu belirtmektedir. Bunun için de ödeme aracı fonksiyonun görebilmesi açısından değerinde zamansal sapmaların olmaması, değerini koruması gerektiğini düşünmektedir (Salihoğlu, 2018). Paranın değer saklama aracı olması; insanların ürün alım-satımı karşılığında elde ettiği geliri tüketmeyip para şeklinde korumayı tercih etmesi, değer yaratması, anlamına gelmektedir. Tahvil, hisse senedi, duran varlıklar vb. yatırımlar paranın bu niteliğine verilebilecek örneklerdir (Ünsal, 2011).

Ekonomik gelişmişliğin şartının sermaye birikimi olduğu akademik literatürde bu konu çokça işlenmektedir. Sermaye birikiminin gerçekleşebilmesi içinse kısa vadedeki üretim değerinin uzun vadede kullanılması gerekmektedir. Bu da en verimli hali ile para ile sağlanmaktadır. Toplumda kişi başına düşen "katma değer üretim kapasitesi" artırılsa bile buna bağlı olarak değer saklama özelliğine sahip bir para yoksa, sermaye birikimi gerçekleştirmek mümkün görülmemektedir (Şahin, 2019). Paranın değer biriktirme fonksiyonu neticesinde içinde bulunulan dönemdeki satın alma gücü, ileriki zamanlara taşınabilmektedir (Moritz, 2013). Borchert (2010); paranın değer saklama fonksiyonu ile kıymet unsurlarının hızlı biriktirilmesini ve muhafazasını sağladığını ifade etmektedir. Mortiz'e (2013) göre ise paranın değer saklama fonksiyonunu yapabilmesi, değerini uzun vadede koruyabilmesine bağlı olmaktadır.

2.5 Para Çeşitleri

Dayanak açısından para, akademisyenler tarafından farklı türlerde tariflenmiş, sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Şahin para çeşitlerini; resmi ve doğal para, mal, kağıt ve kaydî para, itibarî para (bankalar), borca dayalı olarak üretilen banka parası şeklinde sınıflandırmıştır (Şahin, 2019).

Öztürk ve Koç (2006) günümüzde hızlı değişim gösteren iletişim teknolojisinin para üzerinde de etkili olmaya başladığını ifade ederek, geçmişten bugüne çok farklı süreçlerden geçtiğini ifade etmektedir. Mal takasıyla başlayan ödeme yöntemi, çeşitli madenlerin para olarak kullanılması ile temsili para, günümüze kadar kâğıt para ve neticede artan bilgisayarlaşma ile birlikte kayıt olarak tutulan banka parasına doğru sürekli bir dönüşüm içinde olmuştur. Günümüzde teknolojik atılımlarla beraber paranın dünya tarihindeki bu dönüşümüne "elektronik para" da dâhil olmuştur.

Stalder (2001) ise paranın dönüşümünde tarihsel süreci izlendiğinde birçok değişikliklere tabi olduğunu belirtir ve özel para, kredi, mal para, sanal para ve mevduat parası şeklinde tarif edilerek olağan değişim sürecine tabi olduğu belirtir.

Bu çalışma da bahsi geçen sınıflandırmalardan çalışmanın konusuyla daha alakalı olduğu düşünülen mal para, temsili para, kaydi para ve elektronik para ele alınmıştır.

2.5.1 Mal Para

Mal para Hoppe (1994) tarafından piyasada tüketim amacıyla alınıp satılan ticari malların aynı zamanda mübadele aracı olarak kullanılmasıyla ortaya çıkan para olarak tarif etmektedir.

Kızılkaya, mal paranın bir başına belirli kıymete haiz ve değişim aracı olarak kullanılan maddi malları tanımladığını belirterek, o malların üretilmesinden ve tüketilmesinden ziyade değişime dair kullanılan değerli madenlerden oluşan bir sistem olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenle mal para sisteminde değişime tabi ürünlerin mübadele aracı olarak kabul edilmesiyle piyasada kolaylıkların oluştuğunu, elindeki "malı" pazara getirenlerin bunları "mal para" ile sattıklarında talep ettikleri "malı"

almaya yönelik ticarete devam ettiklerini yani piyasa mekanizmasının sağlıklı işlemesini, bunun ise tarihsel süreçte kuvvetlenerek desteklendiğini ifade etmektedir.

Eğilmez, mal parayı iki farklı malın değişimi için kullanılan üçüncü bir mal olarak tanımlamakta, mal ticaretinde veya borçların ödenmesinde genel kabul gören her şeyi mal para olarak tarif etmektedir (Eğilmez, 2013).

2.5.2 Temsili Para

Tarihsel süreçte ekonomilerin gelişmesine bağlı olarak altın ve gümüş paraların fiziksel olarak taşınmasının güçleşmesi güvenlik sorunlarını getirmiş ve temsili paraların toplumlar tarafından belirlenmesine/oluşturulmasına vesile olmuştur. Elbette bu para birimine geçilmesinde, istendiği zaman gümüş ya da altına dönüştürülebilmesi, devlet tarafından kabul görmesi ve taşıma-korumadaki rahatlığı etkili olmuştur.

Kızılkaya, para tarihindeki en önemli buluşlardan birisinin mal paranın kendisinden ziyade; bizatihi o mal paraya istinaden yazılan senetlerin-evrakların bir ödeme aracı olarak kullanılmaya başlanması olduğunu iddia etmektedir. Şahin, temsili parayı, üzerinde yazan miktarda temel paraya çevrilebilen ikame para olarak tanımlamaktadır. Öztürk ve Koç (2006); paranın değişim sürecinde önce mal para sistemi kullanıldığını, bu sürecin tamamlanması ile temsili para sistemine geçildiğini, bunun da çeşitli metaller ve kağıt para vasıtasıyla gerçekleştirildiğini belirtir.

Nicolaisen (2017)' e göre "emtia para" formundaki paranın bir sonraki adımı olarak bilinen, ana isteğin iktisadi ihtiyaçlardan fazla para basımının engellenmesi olduğu bu yapıda, basılan her para karşılığında belirli bir madeni karşılığın olması mecburidir.

2.5.2.1 Altın ve Gümüş Sertifikalar

İstanbul Üniversitesi "İktisada Giriş" ders kitabında altın ve gümüş sertifikalar anlatılırken, basılı kağıt üzerinde yazılı olan tutarın altın ve gümüşle ödeneceği ihtiva belirtilir. Bu sertifikayı veren kuruluşun tamamen altın ve gümüş karşılığını fiziksel olarak bulundurması gerekmektedir. Bu sertifikaların banknotlardan farkı karşılığının 1-1 olmasıdır. Kızılkaya ise; kağıt paranın güvenlik açısından oluşturacağı sıkıntıların

aşılmasına yönelik tam karşılık ilkesi ile dolaşıma çıkartılan her kağıt paranın karşılığının 1-1 miktarda altın veya gümüş olarak bankalarda bulundurulduğunu ifade etmektedir. Buna göre bu sistemde bu sertifikaların birer "Sarraf Makbuzu" veya "Altın (veya Gümüş) Sertifikası" olarak ifade edildiğini not etmektedir. (Kızılkaya) Bu uygulanan sistemi sanayi devrimi sonrasında ülke ekonomilerinin büyümesine paralel olarak dünya ticaret hacmindeki ciddi ivme ile birlikte para çeşitlerindeki değişimleri de beraberinde getirmiştir.

2.5.2.2 Banknot / Kağıt Para

Banknot/Kağıt öncelikli olarak bankalar tarafından para ikamelerinde kullanılmakta ve "banka belgesi" olarak tanımlanan "banknot" kelimesi bugün kağıt parayla eşlenmektedir. Kağıt çeşidi olarak anılan paranın çıkış nedenleri olarak paranın üretim maliyetinin ucuzluğu, güvenlik noktasında rahat taşınması, para üzerine istenilen miktarın belirtilmesi gösterilmektedir (Hülsmann, 2008). Von Hayek (1933); kâğıt paraların tarihte öncelikli örnekleri olan nâma yazılı çekleri mal para çeşitlerine göre daha güvenli olarak görmüş, bu paraların iktisadi düzende ve ticaret hayatında olumsuz etkilerini belirgin bir oranda azaltarak para arzının genişlemesine neden olacağını belirtmiştir. Selgin (2013) ise; insanlık hayatına getirdiği kolaylık ve devletin kati şart koyması nedeniyle kağıt para kullanmayla beraber temel paranın zamanla ortadan kaybolmaya başladığını, karşılıksız para üretilmesiyle senyoraj gelirinin artmaya başladığını ve neticesinde ortaya çıkan enflasyon nedeniyle tüm para kullanıcıları ve ihtiyaç sahiplerinin ekonomik anlamada yoksullaşmaya başladığını belirtmiştir. Bunu önlemenin yolunun ise denetim/kontrol mekanizmalarının oluşturulması ile tekelci müdahalelerin kaldırılmasına bağlı olduğunu ifade etmiştir. Paya, banknotu açıklarken fiziki bir obje ile temsil edildiğinden kolay anlaşıldığını, ölçülebildiğini ve net şekilde izlenebildiğini belirtmiştir. Bu anlamda Paya, banknotları merkez bankalarının bastığını, faiz bedeli ile bankalara verdiğini not etmektedir. Bu tip paralar yine altın ve döviz karşılığında bozdurularak bankalar tarafından temin edilmektedir.

2.5.2.3 Bozuk Para / Madeni Para

Tarihsel süreç içerisinde gelinen noktada madeni paralar için kullanılan yönelik bozuk para kavramı aslında bir halk tabiridir. Ancak bozuk para kavramı halk dilinde çoğunlukla 'sadece' madenî paraları kapsamaktadır. Öztürk ve Koç (2006)'a göre, kâğıt para ve elektronik para sistemindeki banknotların kendilerine has bir seri numarası bulunmaktadır. Değişik kupürlerde elektronik para banknotu çıkarılabildiği için bakiye eksenli elektronik para sisteminde bozuk para iadeli işlemlerde basitlik sağlamakta, banknot eksenli kurulan yapılarda bozuk madeni para sıkıntıları ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple düşük bakiyeleri ödeme ve küsuratlı işlemlere yönelik az miktarda madeni paralar çıkartılmıştır. Genel kabul gören ucuz malzemeler ile paraların üretim maliyet bedeli, kullanıma konu edilen yazılı değerinin altında oluştuğundan bu paralara bozuk para denilmektedir. Bu anlamda belirtmek gerekirse Türkiye'de kağıt para basma yetkisi kanun ile Merkez Bankasına verilmiş olup, madeni (bozuk) para basma yetkisi ise yine kanun ile Hazine'ye verilmiştir.

2.5.3 Kaydi Para

Şahin (2019), kaydi parayı tarif ederken bankalar hesabında mevduat kastı ile tutulan ve para olarak kullanılan hesapları tarif etmiştir. Hoppe (1994), tarifinde üzerinde yazılı tutarda satın alma gücüne sahip başka bir para birimine çevrilebilen para olarak ifade etmektedir. Öztürk ve Koç (2006), kaydi parayı ifade ederken; 2000'li yılların başından itibaren gelişen bankacılık sektörü göz önüne alındığında diğer adı ile banka parası olarak ifade ettikleri kaydi paranın yaygınlaştığını ve gelinen noktada kağıt paradan sonra gelişmeye başladığını belirtmiştir. Paya (1994), kaydi parayı tarif ederken hem merkez bankasının hem de bankaların kaydi parayı ürettiklerini belirtmiş, banka sisteminin kaydi para yaratma sürecinde mutlaka merkez bankası parasına ihtiyaç duyduğunu ifade etmiş, ancak bu şekilde kaydi paranın elde edileceğinin altını çizmiştir. Esengül (2018) çalışmasında; bankacılık sisteminin topladığı mevduat tutarlarının müteaddit kereler kredi olarak piyasaya kaynak olarak verilmesi ile birlikte bankacılık sistemine bu fonların yeniden döneceğini ve banknotun üstünde bir değer oluşturulmak suretiyle kaydi paranın yaratılacağını ifade etmektedir. Yılmaz (2015) çalışmasında kaydi para hacminin; dolaşımdaki paranın değişmesi ile toplam para stokunun

farklılaşmasından etkileneceğini belirtmektedir. Aktop (2010), finansal sistemde bankacılık sektörünün borç vererek kaydi paranın oluşturduğu likiditenin merkez bankalarının para arzı artırılmasında önemini ifade etmiştir. Türkiye Bilimler Akademisi açık ders notlarında; kaydi para, banka ve finansal aracılar nezdindeki çek ile yazılabilen vadesiz mevduat olarak tanımlanmıştır. Farklı bankalarla çalışan finansal birimler birbirleri arasındaki borçları vadesiz mevduat hesapları karşılık bırakarak bu bankalarda mevduat hesabı oluştururlar. Bu çek yazma işlemi ile mevduat el değiştirerek kaydi parayı ortaya çıkarır (Erişim: 5.12.2021). Bulut (2018), kaydi parayı yalnız banka hesaplarında görülen bir para çeşidi olarak ifade etmektedir. Beck ve Printz (2016) kaydi paraların nihai değerinin halkın kaydi paraya güveni olarak ifade etmektedir. Vadesiz hesaplarda bankalardan alacaklı olan tarafın vadesiz mevduat sahibi olmasına karşın, borçlu olan tarafın bankalar olduğunu belirtmiştir (Buchert, 2013).

2.5.4 Elektronik Para

Elektronik para geniş tarifi ile finansal sistemde/akışta banka işlemlerine ihtiyaç duyulmaksızın paranın bedelinin bir cihaz üstünde elektronik manada depo edilmesi, bir işletmeden başka işletmeye aktarım sağlarken sahibine yazılı bir evrak gibi işlem görmesidir (Reddy, 2002). Basel Komitesi (1998) elektronik parayı "bir değerin satış noktası terminalleri vasıtasıyla, iki cihaz arasında doğrudan transferi veya internet gibi açık bilgisayar ağları üzerinden ödemelerde bulunmak için değeri önceden ödenmiş ödeme mekanizmaları" olarak tanımlamaktadır. Günver ve Baykal (2000) elektronik parayı teknolojik alanda yaşanan gelişmeler neticesinde "manyetik bantlı kart"lara alternatif olarak geliştirilen, üzerinde mini işlemciler taşıyan plastik kart olarak tanımlar. Bu anlamda elektronik para, ön ödeme ve/veya bedel yüklenmesi suretiyle kullanılan bir bilişim sistemi içeren ödeme enstrümanı olarak görülmektedir. Avrupa Birliği (2000) elektronik parayı; elektronik iletişim araçlarında saklanan, çıkartan kuruluş haricinde farklı birimler ile de ödeme aracı olarak görülen, bozuk para veya banknotun gayesine elektronik düzlemde yardım eden ve ödeme işlemlerinin elektronik ortam için geliştirilmiş değer olarak izah etmiştir.

BIS (1996) raporunda elektronik para; evvelden ödenmiş kartlar ve internet gibi yazılım ürünlerinin elektronik parayı belirlediğini tespit etmiş ve "tüketicinin

kullanabildiği ya da ön ödemeli ürünlerin değerini depoladığı fonların kaydı" şeklinde tarif etmiştir. Bunlar tüketiciye ait cihazlarda ön ödemeli şekilde (dijital nakit) saklanmaktadır. Bununla insanların kredi kartını çevrimiçi kullanmak yanında geleneksel ödeme araçlarına ulaşmak için elektronik parayı kullanmaları sağlanmış olur. Şahin elektronik parayı insanlar veya kuruluşlar tarafından üretilen ve para yerine geçen sanal varlıkların adı olarak tarif etmiştir (Şahin, 2019).

3- KATILIM BANKACILIĞI

Bugün dünyada ekonomilerin ilerlemesinde, büyümesinde ve ülkeler arası iktisadi farklılıkların belirlenmesinde finansal piyasaların payı çok yüksektir. Bu anlamda başta ABD olmak üzere güçlü ve büyük ekonomik yapılara sahip ülkelerin buna bağlı olarak olgunlaşmış ve derinliğe sahip finansal piyasalara ve kurumlara sahip oldukları görülmektedir. Bu noktada ise bankacılık piyasalarının derinlik ve gelişmişlik seviyeleri bu en etkili unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple Türkiye özelinde de finansal piyasalar açısından bankacılık sektörünün ağırlığı önemlidir. Kriz ve büyüme dönemlerinde sektörün konsolide anlamda yönünün ekonomi ile beraber hareket ettiği gerçeği çok net olarak izlenebilmektedir.

Türkiye'de BDDK; 23.06.1999 tarihli, 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 23734 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanması neticesinde kurulmuştur. 01.11.2005 tarih 5411 sayılı Bankacılık Kanunu kapsamında; "Bankacılık Kanunu ve ilgili diğer düzenlemelerde belirtilen görev ve yetkileri çerçevesinde düzenleme ve denetimi kapsamındaki kuruluşların faaliyetlerini güvenli ve sağlam şekilde gerçekleştirmesini, kredi sisteminin etkin şekilde çalışmasını, tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasını sağlamak ve bu sayede finansal piyasaların gelişmesine ve finansal istikrara katkıda bulunmak" misyonu doğrultusunda bankalar üzerindeki denetim faaliyetlerini sürdürmektedir.

Türkiye'de 32'si mevduat, 15'i kalkınma ve yatırım, 6'sı da katılım olmak üzere toplam 53 adet banka faaliyet göstermektedir.

Katılım bankacılığının adında geçen "katılım" kelimesi, gerçekleştirilen bankacılık işlemlerinin hem kâr, hem de zarara katılma prensibine bağlı olduğunu belirtmek amacıyla kullanılmaktadır. Bu anlamda bu bankalar kâr-zarara katılma esasıyla katılım fonu toplamakta; karşılığında ise kurumsal finansman, bireysel finansman ve leasing gibi yöntemlerle Türkiye'de faaliyet göstermektedir. Katılım bankaları bankacılık kanununda; "özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak

esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri" şeklinde tanımlanmıştır.

3.1 Türkiye' de Ve Dünya'da Katılım Bankacılığı

Faizsiz bankacılıkla alakalı Türkiye'deki ilk uygulamaların Osmanlı döneminde başlatıldığı bilinmektedir. Nitekim uygulamanın tarihi, kaynaklarda Osmanlı dönemi para vakıflarına dayandırılmaktadır. Para vakıfları uhdesinde bir araya getirilen paraların, bu vakfı sağlayanların ihdas ettikleri kaidelere göre yönetilmesi esas alınmıştır. Vakfın işletilmesinde; karz-ı hasen, bey'ul-'iyne, müşareke, mu'amele-i şer'iyye istiğlal, mudarabe ve benzeri fon yöntemleri kullanılmıştır (Keskin, 2013).

1923'de Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönem için ise katılım bankacılığının temeli; 1975 senesinde kurulan 1978 senesine uzanan süreçte çalışmalarını devam ettiren "Devlet Sanayi İşçi Yatırım Bankası"nın getirdiği tecrübelere dayanmaktadır. Türkiye'de 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun ile 16.12.1983 tarih 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu kararı uyarınca katılım bankacılığının ve bugünkü sistemin temeli atılmıştır (Resmi Gazete-E.T. 15.12.2021).

Özel finans kurumlarının Bankalar Kanunu'na tabi olması 19.12.1999 tarih ve 23911 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 4491 sayılı kanunun 11. Maddesi ile gerçekleşmiştir. Adı geçen kanunla; katılım fonlarının güvenceye alınması, bu kurumların kendi birliklerini kurmaları, öte yandan faaliyet izni iptal edilen özel finans kuruluşlarının tasfiyesine ilişkin hükümler getirilmiştir (Resmi Gazete E.T. 15.12.2021).

Türkiye'nin Avrupa Birliği uyum sürecine bağlı olarak söz konusu kanun gereği 1.11.2005 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere özel finans kurumları (ÖFK) adı altında faaliyet gösteren bu bankaların adı artık "katılım bankaları" şeklinde değiştirilmiştir. Çalışma prensipleri bankacılık kanununda kapsamlı bir şekilde belirlenmiş olan katılım bankalarının iş kollarının mevduat bankaları ile eşdeğer olduğu bahsi geçen kanunla netleştirilmiştir.

Türkiye Katılım Bankaları Birliği, söz konusu kanuni değişiklikler ile birlikte anayasal kurumlar nezdinde bağlayıcılık oluşturulan kanuna ilaveten, 4389 sayılı

Bankalar Kanunu'nun ve 04.10.2001 tarihli statüsünün yürürlüğe alınması ile "Özel Finans Kurumları Birliği" adı altında kurulmuştur. Ancak devam eden tarihsel akış içerisinde, Türkiye Katılım Bankaları Birliği unvanını, 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu sonrası 28.02.2006 tarihli ve 2006/10018 Sayılı Birlik Statüsü ile almıştır.

10.07.2018 tarihinde çıkartılan 1 no.lu Cumhurbaşkanlığı kararnamesi kapsamında Cumhurbaşkanlığı Finans Ofisi tesis edilmiştir. Bu ofis bünyesinde kurulan Katılım Finans Dairesi Başkanlığı ise 2021 senesinde, 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinin 527/Ç maddesinin birinci fıkrasının "b" bendi ile, oluşturularak görev ve sorumlulukları belirlenmiştir. Katılım finans sektöründe stratejilerin geliştirilmesi, alınacak kararlar kapsamında kamu kurumları dahilinde bu uygulamaların izlenmesi ve bunların raporlanması, sektörün geliştirilmesine yönelik tüm kamu ve özel kuruluşlar arasındaki koordinasyonun sağlanması bu başkanlığın vazifesi olarak belirlenmiştir.

Şekil 1: Katılım Bankaları Konsolide Bazı Verileri (TKBB, 2021)

KATILIM BANKALARI ŞUBE VE PERSONEL SAYISI GELİŞİMİ (2011-2020)

Yıllar	Şube Sayısı	Büyüme (%)	Personel Sayısı	Büyüme (%)
2011	685	13	13.851	9
2012	828	21	15.356	11
2013	966	17	16.763	9
2014	990	2	16.270	(3,1)
2015	1.080	9	16.554	1,7
2016	959	(11,2)	14.467	(12,6)
2017	1.032	8	15.029	3,9
2018	1.122	8,7	15.654	4,2
2019	1.179	5,1	16.040	2,5
2020	1.255	6,4	16.849	5,0

Şekil 2: Türkiye'de Faaliyet Gösteren Katılım Bankalarının Yıllara Göre Şube ve Personel Sayısı Gelişimi (TKBB, 2021)

KATILIM BANKALARININ AKTİF GELİŞİMİ VE SEKTÖR İÇİNDEKİ PAYI (milyon TL, 2016-2020)

	Toplam Aktifler	Değişim %	Sektörel Pay %
2016	132.874	10,5	4,9
2017	160.136	20,5	4,9
2018	206.806	29,1	5,3
2019	284.459	37,5	6,3
2020	437.119	53,7	7,2

Şekil 3: Yıllara Göre Katılım Bankalarının Aktif/Bilanço Gelişimi ve Finans Sektöründeki Payı (TKBB, 2021)

KATILIM BANKALARININ BAŞLICA GÖSTERGELERİ
(milyon TL)

	2019	2020	Değişim %
Toplanan Fonlar	215.983	322.017	49,1
Toplanan Fonlar TL	91.145	102.620	12,6
Toplanan Fonlar YP	106.533	149.513	40,3
Kıymetli Madenler YP	18.305	69.884	281,8
Kullandırılan Fonlar	149.475	240.133	60,7
Toplam Aktifler	284.450	437.092	53,7
Özkaynaklar	21.762	27.603	26,8
Net Kâr	2.438	3.716	52,4

Şekil 4: Katılım Bankalarının Başlıca Göstergeleri (TKBB, 2021)

Dünyadaki adı İslami bankacılık veya faizsiz bankacılık olan sistem, Türkiye'de "Katılım Bankacılığı" olarak isimlendirilmektedir. Türkiye'de "Katılım Bankacılığı", hem fon toplanması hem de bu fonların kullandırılması prensipleri bakımından kâra da zarara da katılım yöntemi şeklinde açıklanmaktadır.

Katılım bankacılığı kavramı ilk olarak Mısırlı ekonomist El Naggar tarafından 1940'larda ifade edilmeye başlanmıştır. Ancak bu uygulamanın kurumsallaşarak somutlaşması 1963 senesinde Mısır' da tesis edilen "Mit-Ghamr Tasarruf Bankası" ile gerçekleşmiştir. Banka Mısır'da faaliyet gösteren köylülerin tarımsal alandaki ihtiyaçlarına çözüm bulma amacıyla kurulduğundan oldukça dar bir sahada faaliyet gösterse de; ilk kez ticari ortaklık, takas ve finansal kiralama gibi alternatif katılım finans metotlarını kullanmıştır. Söz konusu banka çok uzun soluklu olamamış ve 1971'de Mısır Ulusal Bankası'nın Kurumu devralmasıyla faaliyetleri sonlanmıştır (Kammer ve diğerleri, 2015).

Dünya'da ki faizsiz bankacılığın seyri açısından ikinci önemli gelişme; Malezyalı Müslümanların hac farzlarını ifa etmeleri noktasında çalışan ve bu anlamda tasarrufların faizsiz finans ilkeleri doğrultusunda değerlendirilebilmesini sağlayan "Tabung Haji" adlı işletme olmuştur. Kuruluşu 1963 senesinde gerçekleşen işletme hâlâ faaliyetine devam etmektedir (Belouafi ve Chachi, 2014).

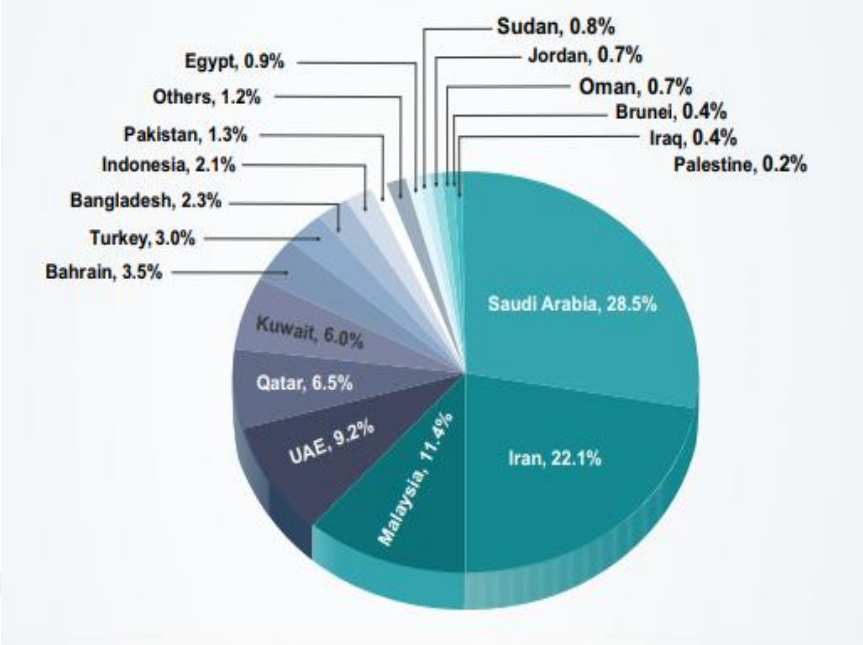
1974 yılında Suudi Arabistan - Cidde'de 7 ülkenin öncülüğünde kurulan İslam Kalkınma Bankası (İKB) bu alandaki en geniş katılımlı kuruluş olarak karşımıza

çıkmaktadır. Banka, faizsiz finansman prensipleri doğrultusunda üye ülkelerin ekonomik kalkınmalarını desteklemek noktasında faaliyet göstermekte olup, bugün toplam 56 üyesi ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye bu yapıda kurucu üye olarak yer almıştır.

İslami Araştırma ve Eğitim Enstitüsü, İKB'nın bir kuruluşu olarak eğitim ve araştırma faaliyetleri göstermek üzere Suudi Arabistan'da 1981 yılında kurulmuştur. Bu kuruluş İKB üyesi ülkelerin iktisadi gelişimlerine katkıda bulunmak üzere sektörün gelişimini ve devamlılığını sağlamaktadır (Abedifar ve ark., 2016).

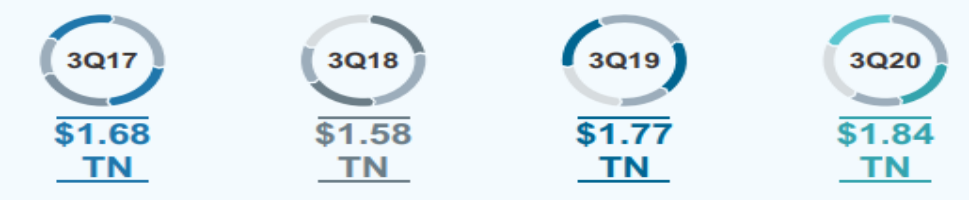
1991'de Bahreyn'de kurulan ve faizsiz finans sektörü için muhasebe, etik standartlar, yönetim ve denetime yönelik çalışmalar yapan Muhasebe ve Denetim Kurumu (AAOIFI) katılım bankacılığı için diğer önemli bir kuruluştur. Kâr amacı olmayan, bağımsız tüzel kişiliğe sahip uluslararası kuruluştur. Bu sektör için muhasebe ve denetleme standartlarının oluşturulması ve iyileştirilmesinin ötesinde eğitim faaliyetlerinde bulunmakta, üye kuruluşların finansal verilerinin güvenilirliğini artırmaya yönelik çalışmalar yapmaktadır (İSEDAK).

2003 yılında Malezya'da faaliyete başlamış olan diğer bir önemli uluslararası kuruluş ise İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB)'dur. IFSB ürün ve hizmetlere dönük uluslararası alanda yapılmakta olan değişiklik ve düzenlemeleri izlemekte, denetleyici ve düzenleyici kuruluşlar ile tüm katılımcılarına yönelik seminerler düzenlemekte organizasyonlarda bulunmaktadır (IFSB).

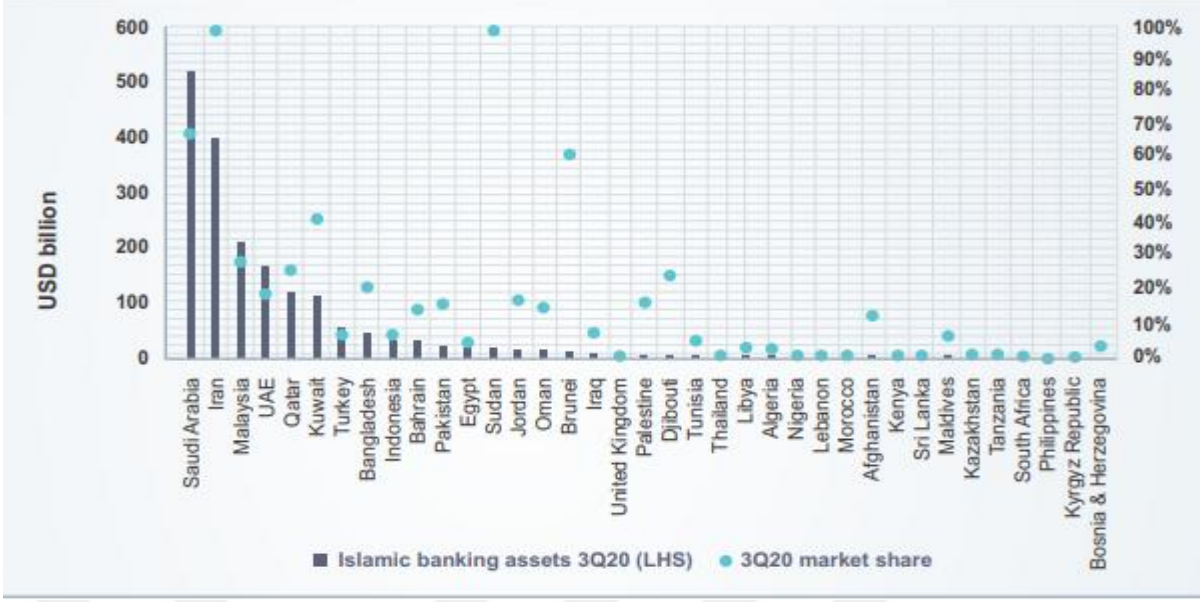
Şekil 5: Ülke Bazlı Katılım Bankacılığı Payı % (3Q20), (IFSB, 2021)

IFSB'nin 2020 3. Çeyrek Global finansal sonuçlarına göre ülkelerin uluslararası payları yukarıdaki gibi çıkartılmıştır. Buna göre Suudi Arabistan (% 28,5) ve İran (%22,1) en yüksek paya sahip ülkeler olarak yer almaktadır. Türkiye konu raporda 8. Sırada % 3 'lük pay ile yer almaktadır.

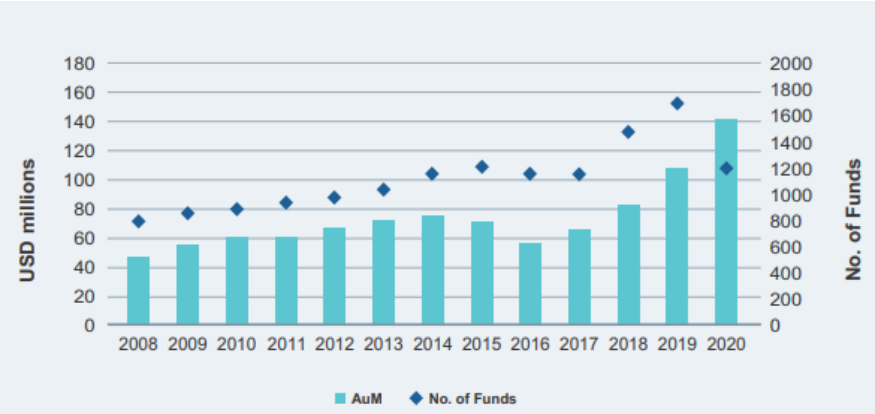
Şekil 6: Global Katılım Bankacılığı Fon Büyüklüğü % (3Q20), (IFSB, 2021)

Dünyadaki İslami Bankacılık büyüklüğü rakamları incelendiğinde 2018 krizi ile birlikte 3. çeyrekte daralan sektörde 2019- 2020 yılları 3. Çeyrek verilerine göre büyüme kaydetmektedir.

Şekil 7: Global Katılım Bankacılığı Aktif Toplamı, Ülke Bazlı % (3Q20), (IFSB, 2021)

Tabloda çubuk ile ifade edilen veriler ülkelerin 2020 3. Çeyrek verilerine göre aktif toplamlarını belirmekte, nokta ile ifade edilen veriler ise ülkelerindeki pazar payı oranlarını göstermektedir.

Şekil 8: Global İslami Fon Toplamı % (3Q20), (IFSB, 2021)

İslami Fonların 2008 senesinden 2020 senesine kadarki dönemde adetsel bazda ve rakamsal anlamda değişim grafiğini ifade etmektedir. 2020 senesinde fon adedi düşmesine karşın parasal anlamda bir büyüme izlenmektedir.

3.2 Türkiye' de Faaliyet Gösteren Katılım Bankaları

19.10.2005 tarihli 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na entegre edilerek Türkiye'de işlemlerine devam eden tüm katılım bankaları sistemin bir diğer kolunda bulunan mevduat bankaları ile aynı statüye dahildir. Bu kanunla "Mevduat Bankası" "Katılım Bankası" "Kalkınma ve Yatırım Bankası" sınıflandırması getirilmiştir. 2021 Aralık ayı itibariyle Türkiye'de katılım bankası prensipleri doğrultusunda ilgili kanun hükümleri doğrultusunda faaliyet gösteren 6 adet katılım bankası bulunmaktadır (TKBB). Söz konusu bankalar bugün itibariyle TKBB'ye göre toplam 1302 adet şube sayısına sahiptir. Aşağıda bu katılım bankalarının mevzuat doğrultusunda kuruluş ve mevcut durumlarına ait bilgileri paylaşılmıştır.

3.2.1 Albarakatürk Katılım Bankası A.Ş.

Banka; 16 Aralık 1983 tarih, 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'ına dayanarak "Albaraka Türk Özel Finans Kurumu A.Ş." adı altında 5 Kasım 1984'te kurulmuştur. 21 Ocak 1985 yılında Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın 10912 sayılı onayıyla çalışma izni almıştır. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'na istinaden bankanın unvanı, 21 Aralık 2005 tarihinde "Albaraka Türk Katılım Bankası A.Ş." şeklinde değiştirilmiştir. 2007 senesinde bankanın % 20,57'lik hissesi halka açılarak İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda işlem görmeye başlamıştır. Güncel olarak halka açıklık oranı % 36,92'dir. (Albaraka)

Genel müdürlüğü İstanbul/Ümraniye'de olan banka, 30 Eylül 2021 tarihinde 230 şube (yurt içi: 228, yurt dışı: 2) ve 3.232 personeli ile hizmet vermektedir (Albaraka).

Bankanın ortaklık yapısı 30.09.2021 tarihli Bağımsız Denetim Raporu'na göre aşağıdaki şekilde çıkartılmıştır.

Tablo 1: Ortaklık Yapısı

	Ortaklık Yapısı	Pay Tutarı (TL)	Oranı (%)
1	Albaraka Bankacılık Grubu	489.961.269,23	36.29%
2	Dallah Al Baraka Holding	207.585.000,00	15.38%
3	İslam Kalkınma Bankası	105.860.668,28	7.84%
4	Diğer-Yabancı	35.196.850,81	2.61%
5	Yerli Ortaklar	13.020.492,00	0.96%
6	Halka Açık	498.375.720,00	36.92%
	Toplam	1.350.000,000,00	100.00%

Kaynak: Albaraka, 30 Eylül 2021 Tarihli Konsolide Finansal Tablolar, 2021

Banka söz konusu ortaklık yapısıyla % 62,12 toplam hisse oranı ile yabancı sermayeli bir banka hüviyetinde, % 36,92 halka açıklık oranı ile İMKB'de işlem görmektedir.

Tablo 2: Albarakatürk Katılım Bankası Bazı Finansal Verileri

ALBARAKATÜRK KATILIM BANKASI A.Ş.	30/09/2021 itibariyle	Birim
Şube Sayısı	230	Adet
Personel Sayısı	3,390	Kişi
Toplam Krediler	48,299,275	TL
Toplanan Fonlar	66,553,847	TL
Toplam Özsermaye	5,385,742	TL
Toplam Aktif	84,182,744	TL
Toplam Krediler/Toplanan Fonlar	72.57%	Yüzde
Özsermaye/Toplam Aktif	6.40%	Yüzde
2021-09 net kar	136,184	TL
Sermaye Yeterlilik Oranı	14.18	

Kaynak: Albaraka, 30 Eylül 2021 Tarihli Konsolide Finansal Tablolar, 2021

Albaraka Türk Katılım Bankası Eylül 2021 itibariyle 6 katılım bankası arasında; net kâr sıralamasında 5, özsermaye/aktif sıralamasında 3, personel sayısında 3, sermaye yeterlilik sıralamasında 5, şube sayısı sıralamasında 3, toplam aktif büyüklüğü sıralamasında 3, toplam kredi sıralamasında 2, toplam krediler/toplanan fonlar sıralamasında 5, toplam özsermaye sıralamasında 4. sırada, toplanan fonlar sıralamasında da 2. sırada yer almaktadır.

3.2.2 Kuveyttürk Katılım Bankası A.Ş.

28 Şubat 1989 tarihli izinle Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş. adıyla 16 Aralık 1983 tarih, 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'na istinaden kurulmuştur. 31 Mart 1989 tarihi itibariyle de faaliyet göstermeye başlamıştır. 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu hükümleri çerçevesinde Kuveyt Türk Katılım Bankası'nın unvanı, 26 Nisan 2006 tarihinde gerçekleştirilen olağan genel kurulda yapılan ana sözleşme değişikliği ile Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. olarak değiştirilmiştir. Bankanın ağırlıklı hissedarı Kuveyt merkezli yabancı ortaklar olup, halka açık İMKB'de işlem gören hissesi bulunmamaktadır (Kuveyttürk).

Genel müdürlüğü İstanbul/Şişli'de bulunan banka, 30 Eylül 2021 tarihi itibariyle 442 şube ve 6.087 personel ile hizmet vermektedir (Kuveyttürk).

Bankanın ortaklık yapısı 30.09.2021 tarihli Bağımsız Denetim Raporu'na göre aşağıdaki şekilde çıkartılmıştır.

Tablo 3: Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş Ortaklık Yapısı

	Ortaklık Yapısı	Pay Tutarı (TL)	Oranı (%)
1	Kuuveyt Finans Kurumu	2,860,009,534.40	62.24%
2	TC Vakıflar Genel Müdürlüğü	860,208,523.20	18.72%
3	İslam Kalkınma Bankası	413,561,790.00	9.00%
4	Wafra International Investment	413,561,790.00	9.00%
5	Diğer Ortaklar	47,789,362.40	1.04%
	Toplam:	4,595,131,000.00	100.00%

Kaynak: Kuveyttürk, 30 Eylül 2021 Tarihli Konsolide Finansal Tablolar, 2021

Banka söz konusu ortaklık yapısıyla % 80,24 toplam hisse oranı ile yabancı sermayeli bir banka hüviyetinde faaliyetlerini sürdürmektedir. Aynı zamanda ortaklık yapısında bir Türk kamu kurumunun bulunmasıyla diğer özel sermayeli katılım bankalarından da farklılaşmaktadır.

Tablo 4: Kuveyttürk Katılım Bankası Bazı Finansal Verileri

KUVEYTTÜRK KATILIM BANKASI A.Ş.	30/09/2021 itibariyle	Birim
Şube Sayısı	435	Adet
Personel Sayısı	6,000	Kişi
Toplam Krediler	86,612,414	TL
Toplanan Fonlar	151,191,037	TL
Toplam Özsermaye	9,348,265	TL
Toplam Aktif	186,903,445	TL
Toplam Krediler/Toplanan Fonlar	57.29%	Yüzde
Özsermaye/Toplam Aktif	5.00%	Yüzde
2021-09 net kar	1,407,781	TL
Sermaye Yeterlilik Oranı	16.67	

Kaynak: Kuveyttürk, 30 Eylül 2021 Tarihli Konsolide Finansal Tablolar, 2021

Kuveyt Türk Katılım Bankası Eylül 2021 itibariyle 6 Katılım Bankası arasında; net kâr sıralamasında 1, özsermaye/aktif sıralamasında 6, personel sayısında 1, sermaye yeterlilik sıralamasında 4, şube sayısı sıralamasında 1, toplam aktif büyüklüğü sıralamasında 1, toplam kredi sıralamasında 2, toplam krediler/toplanan fonlar sıralamasında 6, toplam özsermaye sıralamasında 1. sırada, toplanan fonlar sıralamasında da yine 1. sırada yer almaktadır.

3.2.3 Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş.

Bankanın kuruluş ve faaliyet süresi oldukça uzun yıllara dayanmaktadır. M. Kemal Atatürk'ün talimatı ile Ankara' da 3 Haziran 1926'da "Emlak ve Eytam Bankası" adıyla tesis edilmiştir. Bankanın ticari unvanı 1 Eylül 1946 yılında "Türkiye Emlak Kredi Bankası Anonim Ortaklığı" olarak değiştirilmiştir. Anadolu Bankası A.Ş. ile 6 Ocak 1988 tarihinde birleştirilerek yeni unvanı Türkiye Emlak Bankası A.Ş. olmuştur. Denizcilik Bankası A.Ş. de 29 Kasım 1992'de banka'ya devredilmiştir.

Banka 21 Kasım 2000'de yürürlüğe alınan 4603 sayılı Kanun ile kamu hukuku statüsünden özel hukuk statüsüne alınmıştır. 6 Temmuz 2001 tarihli BDDK kararına göre Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.'ye devredilmiş ve bankacılık işlemleri yetkisi kaldırılmıştır. Banka, 7 Temmuz 2001 tarihinde tüm aktif-pasifi ile düzenlenen protokol kapsamında Ziraat ve Halk Bankası'na devredilmiş ve Banka tasfiyeye

alınmıştır. 14 Eylül 2001 tarihinden gerçekleştirilen olağanüstü genel kurul ile birlikte tasfiye işlemleri fiilen başlamıştır. 16 yıllık süreç sonunda bankanın, Hazine'ye ve diğer kuruluşlara olan borçları ödenmiştir. 7020 sayılı Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda ve Bir Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun sayesinde 27 Mayıs 2017 tarihinde tasfiyeden çıkartılmıştır.

Ana sözleşmesi 3 Eylül 2018 tarihli Genel Kurul'da onaylanmış, Banka'nın statüsü "Katılım Bankası" şeklinde değiştirilmiş unvanı ise 10 Eylül 2018 tarihinde "Türkiye Emlak Katılım Bankası A.Ş." olarak tescil edilmiştir. BDDK'nın; 27 Şubat 2019 tarihinde 30699 sayılı Resmi Gazete ile 26 Şubat 2019 tarih ve 8262 sayılı kararı sonrası faaliyet izni almıştır. 21 Mart 2019 itibarıyla da faaliyetlere başlamıştır (Emlak Katılım).

Genel Müdürlüğü İstanbul/Ataşehir'de bulunan Banka, 30 Eylül 2021 tarihi itibarıyla 70 şube,1073 personeli ile birlikte çalışmaktadır (Emlak Katılım).

Bankanın ortaklık yapısı 30.09.2021 tarihli Bağımsız Denetim Raporu'na göre aşağıdaki şekilde çıkartılmıştır.

Tablo 5: Ortaklık Yapısı

	Ortaklık Yapısı	Pay Tutarı (TL)	Oranı (%)
1	Hazine ve Maliye Bakanlığı	1,026,915,000.00	100.00%
2	Diğer	0.00	0.00%
	Toplam:	1,026,915,000.00	100.00%

Kaynak: Emlak Katılım, 30 Eylül 2021 Tarihli Konsolide Finansal Tablolar , 2021

Banka söz konusu ortaklık yapısıyla % 100 toplam hisse oranı ile kamu sermayeli bir banka hüviyetinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tablo 6: Türkiye Emlak Katılım Bankası Bazı Finansal Verileri

TÜRKİYE EMLAK KATILIM BANKASI A.Ş.	30/09/2021 itibariyle	Birim
Şube Sayısı	50	Adet
Personel Sayısı	814	Kişi
Toplam Krediler	16,723,943	TL
Toplanan Fonlar	16,453,765	TL
Toplam Özsermaye	1,598,633	TL
Toplam Aktif	25,511,723	TL
Toplam Krediler/Toplanan Fonlar	101.64%	Yüzde
Özsermaye/Toplam Aktif	6.27%	Yüzde
2021-09 net kar	50,945	TL
Sermaye Yeterlilik Oranı	28.30	

Kaynak: Emlak Katılım, 30 Eylül 2021 Tarihli Konsolide Finansal Tablolar, 2021

Banka, Eylül 2021 itibariyle 6 katılım bankası arasında; net kâr sıralamasında 6, özsermaye/aktif sıralamasında 4, personel sayısında 6, sermaye yeterlilik sıralamasında 1, şube sayısı sıralamasında 6, toplam aktif büyüklüğü sıralamasında 6, toplam kredi sıralamasında 6, toplam krediler/toplanan fonlar sıralamasında 1, toplam özsermaye sıralamasında 6. sırada, toplanan fonlar sıralamasında 6. sırada yer almaktadır.

3.2.4 Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.

Banka, 16 Aralık 1983 tarih, 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ve 83/7506 Sayılı Kararnameye istinaden 4 Kasım 1991 tarihinde Anadolu Finans Kurumu A.Ş. unvanı ile çalışmaya başlamıştır. Yönetim Kurulu'nun 31 Mayıs 2005 tarihli toplantısında alınan karara göre, bankanın yine aynı sektörde faaliyet gösteren "Family Finans Kurumu A.Ş."nin tüm aktif ve aktif pasifi ile birleşmesine, konu birleşmenin ise Family Finans Kurumu A.Ş.'nin Anadolu Finans Kurumu A.Ş.'ye devredilmesiyle gerçekleşmesine yönelik BDDK'ya başvurulmuştur. Söz konusu karar BDDK tarafından 20 Ekim 2005 tarihinde onaylanmış, her iki bankanın 23 Aralık 2005 tarihli genel kurullarında bu kararları tescil edilmiştir. BDDK bu tescilleri 28 Aralık 2005 tarihinde onaylamıştır. BDDK bankanın ünvanını Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. olarak; 30 Kasım 2005 tarihli kararı ile, Family Finans Kurumu A.Ş.'nin Anadolu Finans Kurumu A.Ş.'ye devri hususunda Bakanlar Kurulu'ndan gerekli iznin alınması kaydıyla, onaylamıştır. Bu değişiklik ile 30 Aralık 2005 tarihinde tescil edilmiştir.

Bankanın genel müdürlüğü İstanbul/Ümraniye'de bulunmaktadır. 30 Eylül 2021 tarihi itibarıyla 316 şubesi, 3576 personeli ile çalışmasını sürdürmektedir (Emlak Katılım).

Bankanın ortaklık yapısı 30.09.2021 tarihli Bağımsız Denetim Raporu'na göre aşağıdaki şekilde çıkartılmıştır.

Tablo 7: Ortaklık Yapısı

	Ortaklık Yapısı	Pay Tutarı (TL)	Oranı (%)
1	Saudi National Bank	1,742,676,447.00	67.03%
2	Gözde Girişim Sermayesi Yatırım Ort. A.Ş.	274,838,187.00	10.57%
3	Diğer	582,485,366.00	22.40%
	Toplam:	2,600,000,000.00	100.00%

Kaynak: Türkiye Finans, 30 Eylül 2021 Tarihli Konsolide Finansal Tablolar, 2021

Banka söz konusu ortaklık yapısıyla % 67,03 toplam hisse oranı ile yabancı sermayeli bir banka hüviyetinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tablo 8: Türkiye Finans Katılım Bankası Bazı Finansal Verileri

TÜRKİYE FİNANS KATILIM BANKASI A.Ş.	30/09/2021 itibariyle	Birim
Şube Sayısı	319	Adet
Personel Sayısı	3,731	Kişi
Toplam Krediler	47,591,134	TL
Toplanan Fonlar	62,284,849	TL
Toplam Özsermaye	5,972,286	TL
Toplam Aktif	84,891,128	TL
Toplam Krediler/Toplanan Fonlar	76.41%	Yüzde
Özsermaye/Toplam Aktif	7.04%	Yüzde
2021-09 net kar	483,480	TL
Sermaye Yeterlilik Oranı	17.16	

Kaynak: Türkiye Finans, 30 Eylül 2021 Tarihli Konsolide Finansal Tablolar, 2021

Banka, Eylül 2021 itibariyle 6 katılım bankası arasında; net kâr sıralamasında 3, özsermaye/aktif sıralamasında 2, personel sayısında 2, sermaye yeterlilik sıralamasında 3, şube sayısı sıralamasında 2, toplam aktif büyüklüğü sıralamasında 2, toplam kredi

sıralamasında 3, toplam krediler/toplanan fonlar sıralamasında 3, toplam özsermaye sıralamasında 3. sırada, toplanan fonlar sıralamasında da yine3. sırada yer almaktadır.

3.2.5 Vakıf Katılım Bankası A.Ş.

Banka, BDDK'nın 27 Şubat 2015 tarih 6205 sayılı izni ve 3 Mart 2015 tarih ve 29284 sayılı Resmi Gazete ilanıyla kurulmuştur. 25 Haziran 2015 tarihinde de tescil edilmiştir. BDDK'nın 11 Şubat 2016 tarih ve 6729 sayılı kararının 17 Şubat 2016 tarih-29627 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmasıyla faaliyet izni almıştır. 24 Şubat 2016 tarihinde Katılım Bankası olarak çalışmaya başlamıştır.

Bankanın genel müdürlüğü İstanbul/Ümraniye'de olup, 30 Eylül 2021 tarihi itibarıyla 125 şubesi, 1803 personeli ile çalışmalarını sürdürmektedir (Vakıf Katılım).

Tablo 9: Ortaklık Yapısı

	Ortaklık Yapısı	Pay Tutarı (TL)	Oranı (%)
1	T.C Vakiflar Genel Müdürlüğünün İdare Ve Temsil Ettiği Mazbut Vakiflar(*)	5,662,800,000.00	99.00%
2	Beyazid Han-i Sani (ii. Beyazit) Vakfi	14,300,000.00	0.25%
3	Mahmud Han-i Evvel Bin Mustafa Han (I. Mahmut) Vakfi	14,300,000.00	0.25%
4	Mahmud Han-i Sani Bin Abdülhamid Han-i Evvel (II. Mahmut) Vakfi	14,300,000.00	0.25%
5	Murad Paşa Bin Abdusselam (Murat Paşa) Vakfi	14,300,000.00	0.25%
	TOPLAM	5,720,000,000.00	100.00%
(*) T.C. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 30.06.2021 tarih ve E-42494978-180.01.03-82778 sayılı Ortaklık Pay Düzeltme İşlemi konulu yazısı ile BDDK'nın 11/08/2021 tarih ve E-43890421-101.01.01-22053 sayılı Banka Pay Defterinde Yer Alan Pay Sahibi Kaydının Düzeltilmesi konulu yazısı çerçevesinde pay sahibi kaydı düzeltilmiştir			

Kaynak: Vakıf Katılım , 30 Eylül 2021 Tarihli Konsolide Finansal Tablolar , 2021

Banka söz konusu ortaklık yapısıyla % 99 toplam hisse oranı ile Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı kamu sermayeli bir banka hüviyetinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tablo 10: Vakıf Katılım Bankası Bazı Finansal Verileri

VAKIF KATILIM BANKASI A.Ş.	30/09/2021 itibariyle	Birim
Şube Sayısı	116	Adet
Personel Sayısı	1,642	Kişi
Toplam Krediler	38,040,895	TL
Toplanan Fonlar	50,416,438	TL
Toplam Özsermaye	8,111,913	TL
Toplam Aktif	73,215,553	TL
Toplam Krediler/Toplanan Fonlar	75.45%	Yüzde
Özsermaye/Toplam Aktif	11.08%	Yüzde
2021-09 net kar	802,468	TL
Sermaye Yeterlilik Oranı	21.13	

Kaynak: Vakıf Katılım, 30 Eylül 2021 Tarihli

Konsolide Finansal Tablolar, 2021

Banka, Eylül 2021 itibariyle 6 katılım bankası arasında; net kâr sıralamasında 2, özsermaye/aktif sıralamasında 1, personel sayısında 4, sermaye yeterlilik sıralamasında 2, şube sayısı sıralamasında 4, toplam aktif büyüklüğü sıralamasında 5, toplam kredi sıralamasında 5, toplam krediler/toplanan fonlar sıralamasında 4, toplam özsermaye sıralamasında 2. sırada, toplanan fonlar sıralamasında 5. sırada yer almaktadır.

3.2.6 Ziraat Katılım Bankası A.Ş.

Banka, BDDK'nın 10 Ekim 2014 tarih ve 6046 sayılı izni, 15 Ekim 2014 tarih ve 29146 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan kararı ile kurulmuştur. 16 Şubat 2015'de tescil işlemi gerçekleştirilmiştir. Banka, BDDK'nın 12 Mayıs 2015 tarih, 6302 sayılı kararı ile faaliyet izni almıştır. Karar 14 Mayıs 2015 tarih ve 29355 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmış, 29 Mayıs 2015 tarihinde çalışmaya başlamıştır.

21 Şubat 2019 tarihli 6/1 sayılı Yönetim Kurulu kararı doğrultusunda Banka (Devralan) ve Ziraat Finansal Kiralama A.Ş. (Devrolunan) Türk Ticaret Kanunu'nun ilgili maddeleri ve BDDK'nın 18 Ocak 2019 tarihli kararı sonrası birleşmiştir. 1 Mart 2019 tarihinde tescil edilmiştir.

Bankanın genel müdürlüğü İstanbul/Fatih'te olup 30 Eylül 2021 tarihi itibarıyla 112 adet Türkiye, 1 adet Sudan şubesi olmak üzere toplam 113 şube ve 1453 personeli ile hizmet vermektedir (Ziraat Katılım).

Tablo 11: Ortaklık Yapısı

	Ortaklık Yapısı	Pay Tutarı (TL)	Oranı (%)
1	TC Ziraat Bankası A.Ş.	1,750,000,000.00	99.9999996%
2	Türkiye Sigorta A.Ş.	-	0.0000001%
3	Türkiye Hayat Ve Emeklilik A.Ş.	-	0.0000001%
4	Ziraat Teknoloji A.Ş.	-	0.0000001%
5	Ziraat Yatırım Mnekul Değerler A.Ş.	-	0.0000001%
	Toplam	1,750,000,000.00	100.00%

Kaynak: Ziraat Katılım, 30 Eylül 2021 Tarihli Konsolide Finansal Tablolar, 2021

Banka söz konusu ortaklık yapısıyla % 100 toplam hisse oranı ile yerli sermayeli bir banka hüviyetinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tablo 12: Ziraat Katılım Bankası Bazı Finansal Verileri

ZİRAAT KATILIM BANKASI A.Ş.	30/09/2021 itibariyle	Birim
Şube Sayısı	104	Adet
Personel Sayısı	1,261	Kişi
Toplam Krediler	45,481,089	TL
Toplanan Fonlar	57,432,230	TL
Toplam Özsermaye	3,988,912	TL
Toplam Aktif	76,435,346	TL
Toplam Krediler/Toplanan Fonlar	79.19%	Yüzde
Özsermaye/Toplam Aktif	5.22%	Yüzde
2021-09 net kar	306,007	TL
Sermaye Yeterlilik Oranı	12.89	

Kaynak: Ziraat Katılım, 30 Eylül 2021 Tarihli

Konsolide Finansal Tablolar, 2021

Banka, Eylül 2021 itibariyle 6 katılım bankası arasında; net k'ar sıralamasında 4, özsermaye/aktif sıralamasında 5, personel sayısında 5, sermaye yeterlilik sıralamasında 6, şube sayısı sıralamasında 5, toplam aktif büyüklüğü sıralamasında 4, toplam kredi

sıralamasında 4, toplam krediler/toplanan fonlar sıralamasında 2, toplam özsermaye sıralamasında 5. sırada, toplanan fonlar sıralamasında ise 4. sırada yer almaktadır.

3.3 Katılım Bankacılığı Faizsiz Fon Toplama Yöntemleri

5411 sayılı 19.10.2005 kabul tarihli 25983 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Bankacılık kanununa göre "Türkiye'de kurulu mevduat bankaları, katılım bankaları, kalkınma ve yatırım bankaları, yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye'deki şubeleri, finansal holding şirketleri, Türkiye Bankalar Birliği, Türkiye Katılım Bankaları Birliği, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu ve bunların faaliyetleri bu kanun hükümlerine tâbidir." hükmü getirilmiştir (Bankacılık Kanunu). Bu kapsamda ilgili bankacılık kanununun revize edilmesiyle katılım bankaları ile çalışan mudilerin de yasal anlamda mevduatları ve bu bankalarla çalışanların tüm hakları yasal noktada koruma altına alınmıştır. Katılım bankalarının fon toplama yöntemlerini bu anlamda değerlendirmek anlamlı olacaktır. İlgili kanun kapsamında "Kanunun katılım bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarınca faizsiz yöntemlerle gerçekleştirilebilecek faaliyetlere ilişkin usul ve esasları belirlemeye kurul yetkilidir." Buna göre konvensiyonel bankaların ülkemizde faizsiz yöntemlerle fon toplama yetkileri bulunmadığı görülmektedir.

Türkiye'de mevduat ve katılma hesaplarının mevduat garanti yetkileri Tasarruf Mevduatı Fonu'na verilmiştir. Buna göre katılım bankalarında katılım hesabı açtıran her bir bireyin fonlarının 200.000 TL'ye (İki yüz bin TL) kadar olan kısmı mevduat garantisi kapsamındadır. Söz konusu kapsam tüzel kişiliklere haiz firmaların katılım fonlarını kapsamamaktadır. Aynı şekilde yurt dışında yerleşik yerli veya yabancı gerçek kişilere ait Türkiye'deki hesaplarda bulunan mevduat hesaplarının anaparaları ile bu hesaplara dair faiz reeskontların toplamı da bu kapsam dâhilinde garanti altına alınmış durumdadır (TMSF).

Katılım bankalarının Türkiye'deki fon toplama yöntemlerini 3 başlık altında toplamak mümkündür.

3.3.1 Özel Cari Hesaplar

"Özel cari hesaplar" katılım bankalarının fon toplama yöntemlerinden ilki ve en yaygını olup, Bankacılık Kanunu Md.3'te; "katılım bankalarında açılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesaplar" şeklinde tarif edilmiştir. Konvansiyonel bankacılık olarak bilinen yapılarda vadesiz mevduat hesabı ile aynı olan özel cari hesaplar, ağırlıklı olarak kısa vadeli tasarrufların güvenli olarak katılım bankalarında değerlendirilmesinde kullanılmaktadır. Özel cari hesap sahipleri bu hesap türünde kâr kazanma beklentisinden önce, paranın güvenli bir şekilde katılım bankalarında tutulması, kısa vadeli hızlı işlemler olarak değerlendirilebilecek olan, para çekme, havale, EFT gibi hizmetlerden yararlanma amacı gütmektedir.

Onat (2019) çalışmasında; Türk lirası veya yabancı para cinsinden açılan özel cari hesapların ayrı ayrı muhasebe işlemlerine tabi tutulduğunu, herhangi bir zamanda kısmen veya tamamen istenildiği miktarda geri çekilebilen özel cari hesaplardaki katılım fonlarında fon sahibine herhangi bir bedel- kâr payı ödemesi yapılmadığını ifade etmektedir.

Özel cari hesap BDDK tarafından; "Faizsiz bankalar tarafından müşterilerine Türk lirası ya da döviz cinsinden müşteri isimlerine göre açılan hesaplar" şeklinde tarif edilmektedir. Açılan bu hesaplar karşılığında banka müşterisine "Özel Cari Hesap Cüzdanı" vermektedir. Müşteri, bu hesaplardan fonlarını kısmen ya da tamamını istediği zaman alabilmektedir. Bu hesaplarda banka, parası olan müşterilerine; faiz, kâr payı ya da başka isim altında ilave bir tutar ödememektedir (BDDK, 2001).

Altaner (2002) çalışmasında özel cari hesapları; faizsiz bankacılık sisteminde katılım sahiplerinin parasının güvenilir biçimde korunmasını sağlamak, faizsiz bankaların müşterilerine sundukları bankacılık faaliyetlerinden istifade etmek, ayrıca katılım bankaları tarafından ise; özel cari hesaplar ile kendilerine maliyetsiz kaynak oluşturması olarak tarif etmektedir. Faizsiz bankaların söz konusu fonları fon olarak müşterilerine sunduklarını, bu nedenle bireylerin katılım fonu olarak değerlendirmedikleri atıl fonlar ekonomiye dâhil olmaz iken, özel cari hesaplara yatırılan fonların ekonomi ve yatırıma yönlendirildiğini belirtmektedir.

Alıcı (2017), özel cari hesaplar hakkında konvansiyonel bankaların vadesiz mevduat hesaplarına zaman zaman faiz ödenebilme durumuna benzetmekle birlikte, katılım hesabı ile aynı olduğunun söylenemeyeceğini ifade etmektedir.

Reisoğlu (2015), özel cari hesapların tamamen güven noktasında para yatırmayı ifade ettiğinden, Türk Borçlar Kanunu 561 ve devamı maddelerindeki "genel saklama sözleşmesi" maddelerine tabi olacağını belirtmiştir.

Aktepe'ye (2013) göre özel cari hesaplar, konvansiyonel bankalardaki gibi kısmen borç sayılmakta, fakat katılım bankası yatırılan fon miktarını tazmin etmekle mükellef olduğundan bu fon borç hükmünü almakta, özel cari hesap sahiplerinin hesaplarında ödemelere aracılık edebilmekte, bunun karşılığında ücret alabilmektedir. Hesapta belirli miktar fon yoksa dahi katılım bankası bu ödemeleri yapabilir ancak fon hesabı sahibine bu ödemeden kaynaklı verilen borçtan faiz alamamaktadır. Banka, bu işlemden kaynaklı sadece vekâlet ücreti alabilecektir. Bu noktada kazancı dinen onay verilmeyeni işlemlerden olan kişi ve kuruluşların fonları cari hesaplara alınamamakta, kaynağı haram olarak addedilmektedir. Bankanın parayı geri çevirme hakkı yok ise, kullanamaz, ancak sosyal projelere aktarılabilir.

Tablo 13: Katılım Bankaları Konsolide Özel Cari Hesaplara Ait Rakamlar (Bin TL)

Tarih	Özel Cari Hesaplar	% Değişim
2005	1,961,841	BAZ-% 100
2006	2,433,628	24%
2007	2,786,321	14%
2008	3,423,587	23%
2009	5,041,106	47%
2010	6,487,765	29%
2011	10,174,662	57%
2012	10,728,321	5%
2013	15,221,000	42%
2014	16,239,926	7%
2015	20,261,440	25%
2016	24,332,421	20%
2017	32,853,661	35%
2018	45,708,380	39%
2019	73,719,785	61%
2020	151,477,641	105%
2021	186,959,717	23%

Kaynak: TCMB, Aylık, Bilanço, Katılım Bankaları (Aylık)

TCMB veri setlerinden edinilen rakamlara göre katılım bankalarının yıl sonu özel cari hesaplarına ait fon rakamları aşağıdaki gibidir. 2005 senesinde katılım bankalarının Bankacılık Kanunu'na dâhil edilmesiyle elde edilen verilere göre, her yıl sonunda özel cari hesaplarda artış izlenmektedir. Özellikle dikkat çekmektedir ki, 2008 küresel finans krizinden sonraki yıllarda 2009-2010-2011 yıllarında dahi % 47, % 29, % 57'lik artış görülmüştür. Bu verilerdeki en yüksek artış oranı ise 2019-2020 yıllarında, % 61 ve % 105 oranı ile görülmektedir.

3.3.2 Katılma Hesapları

Fon toplama yöntemlerinden ikincisi olan "katılma hesapları" ilgili kanun Md.3'de; "Katılım bankalarına yatırılan fonların bu kurumlarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesaplar" olarak tarif edilmiştir. Buna göre yukarıda da değinildiği üzere katılım bankalarında katılım hesabı açtıran her bir bireyin özel cari hesapların 200.000 TL'lik (İki yüz bin TL) kısmı sigorta kapsamında olmasına karşın katılma hesaplarında fon sahiplerine böyle bir garanti verilmemektedir (TMSF).

Katılma hesapları vadelerine göre benzeyen hesaplardan gelerek toplanan fonlar neticesinde oluşturulan ortak havuzlar katılım bankası tarafından işletilmek katsıya oluşturulmaktadır. Bu fonların işletilmesi neticesinde elde edilecek kâr oranları bu bankalar tarafından tespit edilmektedir (TKBB, 2012). "Katılım bankasının katılma hesaplarında oluşacak zarar hesap sahibine aittir. Katılım bankalarının kendi kasıt, kusur ve ihmal halleri dışında oluşacak zarara katılması zorunlu değildir" şeklinde TCMB tarafından 2020/3 sayılı tebliğde belirtilmiştir. Konvansiyonel bankacılıkta vadeli hesaplarda bankanın mevduat sahibine önceden anlaşılan ve hesaba tanımlanan faiz oranı üzerinden vade sonunda faiz ödemesi yapılmaktadır.

Alıcı (2017); katılma hesabının en önemli özelliğinin kar-zarar ortaklığına bağlandığının ve teorik anlamda bu işlemlerden doğacak kazancın önceden bilinmesinin

söz konusu olmayacağı gibi, bu fonların kullandırılmasından zarar edilmesinin de olasılık içerisinde olduğunu belirtmektedir.

Aktepe (2013) katılma hesaplarının; katılım bankasının mülkiyetine geçmediğini ve emanet olarak verildiğini, vade sonunda fazlalık (kâr) oluşması kesin olmadığı gibi zarar ihtimalinin de olduğunu vurgular. Hesabın mudarebe (emek-sermaye ortaklığı) şeklinde açıldığını belirten Aktepe, bu fonları yatıranların banka ile kâr-zarar işbirliği çerçevesinde sözleşmiş olduklarını, katılım bankasına emanet edilen bu fonu bankanın faizsiz işlemler prensibi ile meşru alanlarda işlettiğini vurgular. Banka, elde ettiği kârı işlemin ilk adımında tarafların anlaşmaya vardıkları kar oranına göre pay eder. Konvansiyonel bankacılık sisteminde vadeli hesaba yatırılan paralar "faizli borç" olduğundan ve başlangıçta faiz oranı hesaba kaydedildiğinden bankanın tazmin yükümlülüğü vardır.

Gökalp ve Güngör (1993) katılım hesaplarının; atıl fonlara sahip kişi ve işletmelerin tasarrufunda olan fonları konvansiyonel bankalara yatırmayıp, aynı zamanda kendileri de bu fonları işletme durumunda olmayanlar için kâr sağlamak amacıyla faizsiz hizmet veren katılım bankalarında açılan hesaplar olduğunu, yatırılan mevduatın vade ve büyüklüğüne göre bankanın kâr veya zararına katılan hesaplar olduğunu ifade ederler.

Tablo 14: Katılım Bankaları Konsolide Katılım Hesaplarına Ait Rakamlar (Bin TL)

Tarih	Katılma Hesapları	% Değişim
2005	6,516,294	BAZ-% 100
2006	8,790,013	35%
2007	11,975,903	36%
2008	15,466,717	29%
2009	21,554,452	39%
2010	26,956,643	25%
2011	29,497,440	9%
2012	38,220,983	30%
2013	47,726,164	25%
2014	50,226,027	5%
2015	55,098,199	10%
2016	60,117,748	9%
2017	74,043,692	23%
2018	93,281,855	26%
2019	145,075,465	56%
2020	176,101,159	21%
2021	241,171,941	37%

Kaynak: TCMB, Aylık, Bilanço, Katılım Bankaları (Aylık)

TCMB veri setlerinden edinilen rakamlara göre katılım bankalarının yıl sonu katılma hesaplarına ait fon rakamları aşağıdaki gibidir. 2005 senesinde katılım bankalarının Bankacılık Kanunu'na dâhil edilmesiyle elde edilen verilere göre, her yıl sonunda özel cari hesaplarda artış izlenmektedir. 2005 yılında 6.516.29 bin TL olan tutar, 2021 senesinde 241.171.941 bin TL'ye kadar yükselmiştir. Bu senelerde 2019 senesinde en büyük oransal artış miktarı görülmektedir.

3.3.3 Özel Fon Hesapları

Katılım bankalarının diğer önemli yöntemlerinden üçüncüsü olan "Özel Fon Hesapları" Bankacılık Kanunu Md.3'de; gerçek ve tüzel kişilere ait katılım bankaları bünyesinde açtırılan özel cari ve katılma hesaplarına yatırılan para" olarak tarif edilmiştir.

Özel fon hesap havuzları katılım hesaplarının bir alt bileşeni niteliğinde görülebilir. Bu fon, katılım bankalarının daha önceden finansmanı gerçekleştirilmesi planlanan projelerin veya yatırımlarda kullanılmaya yönelik katılma hesaplarının dışında izlenebilmesi için ayrı hesaplarda izlenen ve vadesi bir aydan fazla olan özel fon havuzları oluşturmaları şeklinde ifade edilebilir (Mevduat ve kredi faiz oranları ve katılma hesapları kâr ve zarara katılma oranları hakkında tebliğ (SAYI: 2020/3).

3.4 Katılım Bankacılığı Faizsiz Fon Kullandırma Yöntemleri

Katılım bankalarını konvansiyonel bankalardan ayrıştıran ve öne çıkaran özelliklerinden en önemli hizmet farkı fon kullandırma yönteminde belirginleşmektedir. Katılım bankaları katılım fonu olarak yatırılan artı değerleri/mevduatları yine aynı şekilde bu fonlara ihtiyacı olan bireylere/tüzel kişilere kredi olarak kullandıran, faizsiz finans vazifesi gören kurumlardır. Adı geçen katılım bankalarının bu görevi ifa ederken konvansiyonel bankalardan farklı bir sistem uyguladıkları bariz bir gerçektir. Yöntem ne olursa olsun bu bankaların, neticesinde ticarete ve/veya üretim faaliyetlerine veya mal alım satımına aracılık etmek, destekte bulunmak ve kâr etmek amacıyla aktif olarak çalışmaları gerekmektedir.

Bu bankacılık türünün ana gayesi ticaret esasına dayandığından konvansiyonel bankalardan ayrılmaktadırlar. Katılım bankalarında fon kullandırımı ticarete esas olduğundan sermaye üretim faktörlerinden biridir. Reel ticari işlemlere/ alım satım faaliyetlerine dayandığından konvansiyonel bankaların yaşadığı krizlerden farklı olarak ekonomik gelişimi desteklemektedir (Canbaz, 2016).

Katılım bankaları fon toplama yöntemleri ile beraber mevduatları değerlendirirken, konvansiyonel banka kuruluşları gibi faaliyetlerini faizli işlemlere dayandırmadıklarından, İslami bankaların fon kullandırma prensiplerine uyarlar. Katılım bankaları ticaretin finansmanı ve mal tedariki yöntemiyle sektörlerin desteklenmesine katkı vermekte ve nakit sermaye ile ticari faaliyetlere ortak olabilmektedir (Battal, 1999).

Karapınar'a (2003) göre; faizsiz çalışan bankalar aslında aracı kuruluşlar olup diğer bankalardaki gibi mevduat sahibi kişiler ile yatırımcılar arasında aracı vazifesi görmektedirler. Faizsiz katılım bankalarının fon sahibi kişiler ile yatırımcıları bir arada tutarken kullandıkları yöntemler geleneksel mevduat bankalarından farklı olmaktadır. Katılım bankaları müşterilerinin serbest nakit kredi kullanımlarına ait fon işlemi yapmamaktadırlar. Katılım bankaları için krediye ihtiyacı olan firma/kişilerin bu kaynaklara neden ihtiyaç duydukları, bu kaynakları nasıl kullanacakları ve bunun nasıl bir getirisinin olacağı önem arz etmektedir.

Katılım bankalarının fon kullandırma yöntemlerini 9 ayrı fon kullandırma yöntemi ile incelemekteyiz. Bu yöntemler sırasıyla şunlardan oluşmaktadır.

3.4.1 Murabaha

Murabaha Aktepe'ye (2013) göre; klasik fıkıhta malın maliyetinin müşteriye bildirilerek üzerine kâr eklenip satılması ve müşterinin satıcıya ne kadar kâr verdiğini bilmesi anlamına gelmektedir. Bugünkü manada katılım bankacılığı prensipleri ile bankacılık faaliyetlerini sürdüren bankaların esas gelir elde etme yöntemi murabahadır.

Sabri Orman (2001) murabahayı; "Eğer finansal işlemler faizliden faizsize doğru bir yelpaze şeklinde düşünülürse, murabaha ikisi arasındaki geçiş bölgesini oluşturur ve

bundan dolayı, sonunu oluşturduğu dünya ile başını oluşturduğu dünyanın ortak özelliklerini taşır" şeklinde tarif etmiştir.

Bankaların Kredi İşlemlerine İlişkin Yönetmelik'in altıncı bölüm, 19. maddesine göre murabaha; "Finansman sağlama amacıyla müşterinin ihtiyaç duyduğu her türlü maddi ve gayri maddi mallar ile hakların, bedeli satıcıya ödenerek tedarik edilmesi işlemidir. Satım yöntemleri; kâr beyanı ile satımı" şeklinde tanımlanmıştır.

Darçın (2007) Murabaha'yı; katılım Bankası ile fon talebi olan işletme arasında yapılan kredi sözleşmesine istinaden işletmenin ihtiyaç duyduğu emtia, gayrimenkul, menkul ve hizmetin işletme adına tedarik edilmesi ve anlaşılan bir k'ar rakamının toplam ödeme tutarına eklenmesinden sonra satıcı kuruluşa nakden ödenmesi ve bu işlem neticesinde işletme ile evvelden belirlenmiş ödeme planı üzerinden müşterinin borçlandırılması işlemi olarak tanımlamaktadır.

Gedikli (2020) kendi çalışmasında murabahayı; "katılım bankalarının en sık kullandığı fon kullandırım yöntemidir. Özü itibari ile bankaların peşin olarak satın aldığı bir malın ya da hizmetin üzerine kâr payı eklenerek müşterilere vadeli olarak satılmasını ifade etmektedir. Bu yöntem vasıtası ile tüzel kişilere kurumsal finansman desteği, gerçek kişilere ise bireysel binansman desteği sağlanmaktadır." şeklinde belirtmiştir.

Canbaz'a (2016) göre "İslam hukukunda bir satış türü olan murabaha, üretim desteği olarak bilinmekte olup Türkçe'ye 'kârlı satış' şeklinde çevrilmiştir." Özsoy'a (2012) göre ise; murabahada; ürünün fiyatının, kâr payı sonrası nihâi satış bedeli olarak açık bir şekilde karşı tarafa bildirilmesi gerekmektedir.

3.4.2 Muşaraka

Muşaraka Arapça kökenli bir kelime olup paylaşma veya bölüşme anlamına gelmektedir. Katılım bankacılığındaki karşılığı ise "ortaklık yöntemi"dir. Bu anlamda en az 2 kişi olmak üzere bunların kâr ve olası zarara ortak olarak belli miktarda sermaye ile yapılan ortaklık yöntemi olarak tarif edilebilir (Karahan, 2015). Bu yöntemde ortaklıktaki kişiler kâr veya zarara hisse oranları ile katılmaktadırlar (Okumuş, 2013).

Yüzbaşıoğlu (2014) muşarakanın operasyonel işleyişini işletmenin katılım bankasına başvurmasıyla ortaklığa dair taahhüt ettiği sermayesini talep eder ve katılım bankasın bu sermayeyi tamamlamasıyla muşaraka ortaklığı tesis edilmiş olur şeklinde ifade eder. Prensipte kurulan ortaklığı katılım bankasının müşterisi işletmektedir. Konu yatırımlar yapılır ve kârın paylaşımında fazladan pay alınır. Oluşacak kar ortaklıktaki hisseler oranında paylaştırılır. Eğer olası zarar gerçekleşti ise bu sefer de zarar yine hisseler oranında karşılanır.

Canbaz (2016) muşarakanın; kârın veya zararın paylaşılması hususunda her iki tarafın da sermayesi orantısında etkilenmesi, işi yürüten ile projeye bilgisini koyan tarafa belirli bir ücret ödenmesi noktalarında emek- sermaye ortaklığından farklılık gösterdiğini ifade etmektedir.

3.4.3 Mudaraba

Mudaraba, ticari bir faaliyeti gerçekleştirmek amacıyla üretici ile sermayedar birlikteliğine yönelik yapılan bir ortaklık sözleşmesidir. Bulut ve Er'e (2012) göre işlemde önemli olan nokta taraflardan birinin ortaklığa emeğini, diğerinin ise sermayesini ya da ürününü ortaya koyarak her iki tarafın payına düşecek kâr oranını sözleşme yapılırken daha önceden belirlenmesidir. Katılım bankacığında bu ortaklıkta katılım bankası sermaye sahibi iken, üretici de emek sahibi olarak karşımıza çıkar (Aktepe, 2010).

Katılım bankacılığının önemli finansman metotlarından bir tanesi olan bu yöntem; iki taraflı sözleşme ile ortaklık esasına dayandırılmakta olan sözleşmedir. Burada ilk ortak projenin fon ihtiyacını sağlayan diğer ortak ise projeyi yöneten ortak olarak gösterilmektedir. Söz konusu ortaklıktan gelen kazanç tarafların arasında belirlenmiş orana göre dağıtılmaktadır. Söz konusu ortaklıkta zararın olması halinde sermayedar sermayesini emektar emeğini yitirmektedir (Coşan, 2016).

Bu fon kullandırım yöntemi, anaparanın geri ödenmesini veya baştan belirlenen bir oranda kazanç sağlamayı taahhüt etmemektedir. Olası faaliyetlerden edilecek zararın sermayeyi koyan tarafa ait olduğu görülmektedir. Emek sahibi bu anlamda zarara katılmamakta ve en önemli kaybı emek olmaktadır. Ancak şu ifade edilmelidir ki; kusur

veya ihmal sonucu oluşacak zararlardan emek sahibinin kendisi birebir sorumlu görülmektedir (Günal, 1984).

3.4.4 İcara

İcara Arapçada kiralamak manasına gelmektedir. Kiralama bu anlamda; bir malın taraflarca belirlenen sürede kullanılabilmesi için kiracı tarafından ödenen bedel ile malın/teçhizatın mülkiyetine sahip olan kişi arasında imzalanmak suretiyle kullanım hakkının kiracıda kalmasını sağlayan sözleşme olarak tarif edilebilir. İcara ise sektörde; katılım bankası müşterilerinin ihtiyacı olan malları satın alıp yine aynı müşteriye kiralamasından ibarettir (Kalaycı, 2013).

Günümüzde bankacılık sektöründe ‘leasing’ olarak adlandırılan finansman yöntemi, icara ile büyük bir benzerlikler göstermektedir. Ancak leasingde faizin varken icrada faizin olmaması en önemli fark olarak karşımıza çıkar (Alkış, 2018).

Bu fon kullandırma yönteminde malın mülkiyeti malın sahibi olan katılım bankasına aittir. Kiralayan, yani maldan faydalanan kişi fayda karşılığı olarak belirlenen kira bedelini katılım bankasına ödemektedir.

Leasing olarak da ifade edilen icarada, kiralama sözleşmesinin vadesi sonunda kiralayana bu varlığı satın alma imkânı da sağlandığı gibi katılım bankası kiralanan varlığı ikincil piyasalarda işlem olarak da gösterebilmektedir. (Büyükakın, Önyılmaz 2012).

3.4.5 Selem

Önceden vadeli olarak satın alınması planlanan malın peşin bedelle satımıdır. Diğer bir ifade ile; katılım fonuna ihtiyaç duyan bir kişinin veya işletmenin henüz üretimini gerçekleştirmediği ürününü daha sonraki bir tarihte almak üzere peşin bedelle satması işlemine “selem” adı verilmektedir. Yapılan bir selem sözleşmesi ile ileride üretilmesi planlanan mallar bugünden satılmış ve ödemesi nakden katılım bankası tarafından ödenmiş olur (Babuşçu & Hazar, 2017).

Döndüren'in de (2011) belirttiği gibi selem; tarım sektöründe yaygın olarak kullanılabilmektedir. Selem sözleşmesi uygulanan yöntemde; çiftçilerin ürettiği mahsuller, hasat dönemi geldiğinde teslim edilmek koşuluyla ödemesinin anlaşmanın yapıldığı tarihte peşin olarak alınması suretiyle satılmaktadır. Bu fonlama yönteminde çiftçilere bir nevi prefinansman sağlanmaktadır. Çiftçilerin dönemsel olarak giderlerinin artması nedeniyle çiftçilerin finansal ihtiyaçları karşılanmaktadır.

3.4.6 İstisna

İstisna esas itibariyle selem sözleşmesine benzemektedir. Bu fon kullandırım yöntemi; alıcı ve satıcı birlikteliğinde, bir ürünü imal etme konusunda tanzim edilen sözleşme olarak tarif edilmektedir (Karahan, 2015). Katılım bankacılığı yönünden istisna, tıpkı selemdeki gibi henüz üretilmeyen bir ürün için katılım bankasının peşin finansman gerçekleştirmesi ve üretim yapanın da belirlenen tarihte konu ürünü üretip konu fon sahibi katılım bankasına satması, buna mukabil katılım bankasının da aynı ürünü üzerine kâr payı ekleyerek üçüncü kişiye satması işlemidir (Tunç, 2010).

İstisna için ipotek karşılığı konut finansmanının (mortgage) katılım bankacılığındaki uygulaması olduğu da söylenebilir. Sistemde hem konvansiyonel bankaların hem de katılım bankalarının %70'i tamamlanmış konut projelerine yönelik konut projesi finansmanı kullandırılmaktadır. Katılım prensipleri açısından istisna sözleşmesinde, inşaat projesinden kaynaklanan risklerin uygulamada azaltılmasına maddeler koyularak zarar önlenmeye çalışılmakta veyahut bankanın müşterisinin inşaat projesini denetlemesi amacıyla banka tarafından vekil tayin edilmesi sağlanmaktadır (Bafra, 2015).

3.4.7 Teverruk

Katılım bankacılığında teverruk uygulaması; katılım bankasının müşterisinin talebi olan finansman ihtiyacının karşılanmasına yönelik belirli bir ürünü satıcıdan tedarik ederek peşin fona çevirmek için bir başka alıcıya satması işlemidir (Bafra, 2015). Teverruk işlemlerinde katılım bankalarının alım satımına konu ürünler genellikle nakite

dönmesi hızlı ve kolay olan gümüş ve altın gibi kıymetli madenlerden oluşmaktadır (Dikkaya, Kutval; 2014).

Ünal (2015) teverruku, "borç vermek istemeyen bir kişinin, bir malı borç almak isteyen kişiye vadeli olarak piyasa değerinin üstünde satıp, onu başkalarına satmasını istemesi ve borç isteyen kişinin onu aldığı fiyattan daha ucuza başkalarına satarak nakit para elde etmesi" olarak tanımlanmaktadır. Örneklendirmek adına şu şekilde özetleyebiliriz; katılım fonuna ihtiyacı olan X, Y'den finansman talep eder ancak Y de kendisine ait ürünü vadeli olarak piyasa fiyatının üzerinde bir bedelle ve üçüncü bir kişiye satıp nakit sağlamasına yönelik X'e satar. X de bu malı, daha düşük bedelle Z'ye satarak nakit fon elde etmiş olur, Y de vadeli satıştan kar alır. Bu akışta da görüldüğü üzere "teverruk" iki ayrı satım sözleşmesinden oluşmaktadır.

Tunç'a (2010) göre teverruk isimli fonlama metodu tartışmalı bir işlem olsa da, katılım bankalarınca tercih edilmesinde 2 ana neden yatmaktadır. 1. neden; katılım bankalarının ellerindeki kısa vadeli fonları farklı alanlarda değerlendirmesini, 2. neden ise; katılım bankalarının fon kullandırım metotlarına uyum sağlayamayan müşterilerin ihtiyaçlarının karşılanması amaç edinmeleridir.

3.4.8 Sukuk

Sukuk kelimesi Arapça "sakk"tan türemiş, "sertifika" manasındadır. Bankacılık sektöründe projelerin finansmanına yönelik kullanılması yaygınlaşmıştır (Orhan, 2017). Bu anlamda Sukuk "faizsiz bono" ve "kira sertifikası" olarak ifade edilmektedir (Özcan, 2015).

İslami Finans Kurumları Muhasebe ve Denetim Teşkilatı (AAOIFI) Sukuk'u şu şekilde tanımlamaktadır: "Sukuk, ihraç edildikten sonra eşit değerleri temsil eden, ihraçtan elde edilen tutarların önceden planlanan şekilde yatırım yapıldığı, yapılan yatırım türüne göre duran varlıklar ve benzerleri üzerindeki hak ve payların temsil edildiği, bir proje veya özel bir yatırım faaliyetinde ortaklık hakkı veren sertifikalardır" (TKBB, 2014).

Terzi'nin (2013) de belirttiği gibi en özet şekliyle sukuk, bir varlığa yönelik olan ve yatırımcılara kira ve diğer benzer gelirlerinden katılım payı veren menkul kıymetleştirme aracı olarak tarif edilebilir.

Katılım bankacılığı alanında fon kullandırma metotları içerisinde dünyada da en yoğun olarak kullanılan ürün olarak sukuk bilinmektedir. Türkiye'de uygulama noktasında katılım bankacılığı işleminden ziyade bir sermaye piyasası aracı olarak görülmektedir (Uysal, 2019).

Kudun (2016); katılım bankacılığına dönüştürülmesi sonucu oluşan sukuku bir senet olmasına rağmen tahvilden farklı görmektedir. Tahvil esasen evrakı elinde bulunduran kişiye alacak hakkını verirken, sukuk ise mülkiyet hakkını kazandırmaktadır. Sukuk, sahip olduğu varlıktan doğacak gelire ortaklık ve bundan kaynaklanacak kâr payı hakkı sağlamaktadır.

Sukuk alıcısı, mülkiyet hakkının bir neticesi olarak; konu varlık ile alakalı tam tasarruf hakkına sahiptir. Sukuk ihracına konu varlıkların satılması durumunda sukuk alacaklısı bu satıştan kaynaklanan hâsılattan pay alma hakkına da sahiptir (Tekneoğlu,2015).

Günaydın(2015), Sukuk ve tahvil' in en önemli farkının; "faiz" konusunda olduğunu izah etmektedir. Bu hususta tahvil ihraç edenlerin, tahvil ihracını faiz ödeme taahhüdü ile yaptığını, yani tahvil alan kişilerin faiz gelirini kabul ettiklerini, sukuk satın alan kişilerin ise varlığa ortak olduklarından dolayı bu varlığın sağlayacağı kârdan payını alması şeklinde bir işleyiş olduğunun altını çizmek gerekir Bu sebeple Tok (2009), sukukun finansal sertifika olmadığını özellikle belirtirken; tahvilin, İslami açıdan muadili şeklinde 'İslam tahvil' olarak, faizsiz kazanç sağlaması noktasında İslami prensipler çerçevesinde katılım bankacılığı faaliyetlerine uygun menkul kıymet olarak anlaşılması gerektiğini vurgular.

Sukukun işleyişini kısaca şu şekilde özetleyebiliriz: Yatırım projesi sahibi katılım bankasına başvurarak sermaye talep eder. Banka ve başvuran yatırım projesi şirketini belirli sermaye ile kurarlar. Katılım bankası sahip olduğu hissesini Özel Amaçlı Kurumlar (SPI)'a devreder, SPI ise katılım bankasından aldığı hisseyi piyasaya arz eder. SPI, bu arzdan kaynaklı gelirleri projeye aktararak projeyi tamamlar. Proje tamamlandığında sözleşmede önceden belirlenmiş kâr oranlarına uygun kâr payı sukuk

sahiplerine ödenir. Akabinde sözleşme ile tespit edilmiş olunan fiyattan proje sahibi şirket katılım bankası hissesini SPI'dan satın alır. Katılım bankası ise SPI'dan kendi hissesine düşen sukuk ihraç gelirlerini alarak işlemi tamamlar (Tunç, 2013).

3.4.9 Karz-ı Hasen

Faizsiz fon kullandırım metotlarından olan 'karz-ı hasen'in anlamı; en güzel borç vermedir. Fon ihtiyacı olan kişi veya işletmelerden maddi hiçbir karşılık/ek maliyet beklemeden, belirli bir süre sonra sadece anaparanın geri tahsil edilmesi şartı ile fonlanması şeklinde tarif edilebilir. Bu yöntem ile birlik olma, yardımlaşma esas alınmaktadır. Maddi açıdan sıkıntıda olanlara ve fon piyasalarına ulaşamayan kuruluşlara karz-ı hasen işlemleri ile ulaşılması ile ortak projeler yaratılması büyümeyi de destekleyici unsur olarak görülmektedir (Gedikli, 2020).

Aktepe (2010) çalışmasında; insanların ve işletmelerin maddi bir ihtiyacını gidermeye yönelik olarak kullanılan faizsiz yöntemlerden en önemlisi olarak göstermektedir. Katılım bankalarının; borç fon vermek suretiyle ihtiyaç sahiplerinin gereksinimlerini karşılayarak; yine belirli bir vade ile herhangi bir fazlalık/kâr farkı doğmaksızın sadece kullandırılan fon miktarını aynen geri tahsil etmesi toplum içerisinde yardımlaşma idealinin bir yansıması olarak görülmelidir.

Karz-ı hasen, herhangi bir çıkar ilişkisine girmeden sadece hayır için borç vermek olarak adlandırılmaktadır/tanımlanmaktadır. Konvansiyonel bankacılıkta faiz, borç verilen kişiye borcun devam ettiği süre içinde borç tutarı üzerinden hesaplanarak borca eklenmektedir. Karz-ı hasende ise, fon kullandırılması akabinde fon alacaklısının fedakârlığı ile herhangi bir ek gelir beklentisi bulunmamaktadır. Karzın da esas itibariyle katılım bankalarında daha çok kısa vadeli, hatta uygulamada 2-3 günlük süreli kullandırıldığı belirtilmelidir. Karz talep eden müşteriler özellikle vadeli olan sigorta, vergi benzeri ödemelerde cezaya düşmemek için bu talepte bulunmakta olup katılım bankaları da kendi iç değerlendirmeleri doğrultusunda uygun buldukları fon müşterilerine karz fonunu kullandırmaktadırlar (Ödeş, 2020).

3.5 Türkiye' de Katılım Bankacılığı Verileri

Katılım bankalarının konsolide seçilmiş finansal rakamları TKBB raporundan elde şekliyle aşağıdaki gibidir. 2020 yılsonu verileri 2021-06 dönemi verilerine göre karşılaştırmalı olarak elde edilmiştir. Söz konusu verilerin temininde BDDK raporlarından faydalanılmıştır.

Tablo 15: Konsolide Katılım Bankaları Seçilmiş Veriler (Milyon TL)

Finansal Başlıklar		Katılım Bankaları		
		2021 / Haziran	2020 / Aralık	Değişim(%)
Toplanan Fonlar	TP	118.137	102.620	15,1
	YP	182.802	149.513	22,3
	YP-Maden	72.493	69.884	3,7
	Toplam	373.433	322.017	16,0
Kullandırılan Fonlar		280.003	240.133	16,6
Takipteki Alacakları (Brüt)		9.628	8.713	10,5
Toplam Aktif		504.309	437.092	15,4
Öz Varlık		32.000	27.603	15,9
Net Kar		1.990	1.651	20,5
Personel Sayısı		17.181	16.849	2,0
Şube Sayısı	Yurtiçi	1.276	1.251	2,0
	Yurtdışı	4	4	0,0
	Toplam	1.280	1.255	2,0

Kaynak: TKBB

Konu verilere göre sektörde toplanan fonlarda 2020 yıl sonu verilerine göre Haziran 2021 döneminde % 15'lık bir büyüme rakamı söz konusudur. Kullandırılan fonlar tarafında da dengeli bir büyüme ile % 16,6'lık bir büyüme, sektör bilanço büyüklüğünde de dengeli bir büyüme olan % 15,4'lük büyüme, özkaynaklarda da aynı şekilde % 15,9'luk dengeli büyüme gözlenmektedir. Net kâr rakamında ise söz konusu büyüme rakamlarının biraz daha ötesinde % 20,5'lik bir büyüme rakamı izlenmiştir. Bu finansal büyüme rakamları elde edilirken şube ve personel sayısındaki % 2'lik bir büyüme rakamı ile efektif bir büyümenin elde edildiği görülmektedir.

4. TÜRKİYEDE PARA ARZINI BELİRLEYEN KURUM- TCMB

Türkiye'de merkez bankacılığının temelleri Osmanlı dönemine dayanmaktadır. 1856 senesinde Londra'da kurulan ve yönetim yeri İstanbul olan Bank-ı Osmani (Ottoman Bank) istediği her yerde şube açabilmiş ilk merkez bankasıdır. 1863 senesinde Fransa sermayeli olarak faaliyet gösteren Bank-ı Osmani-i Şahane' de (Osmanlı Bankası) 1856 yılında kurulan Bank-ı Osmani' ye devredilmiştir (Akgüç, 2007).

Cumhuriyet Döneminde ilk merkez bankası kurulma düşüncesi 1923 senesinde Türkiye İktisat Kongresinde ortaya çıkmıştır. 1924'de Osmanlı Bankası'nın Türk Hükümetince devlet bankasına çevirebilmesine yönelik girişim yapılmıştır. 11 Haziran 1930 tarihinde Merkez Bankası Yasası Türkiye Büyük Milet Meclisi'nde 1715 sayılı TCMB Kanunu adı ile kabul edilmiş, 3 Ekim 1931 tarihinde ise banka faaliyetlerine başlamıştır. TCMB, bağımsız statüsü üzerine anonim şirket olarak hukuken tesis edilmiştir (TCMB- E.T.: 15.12.2021).

1211 sayılı kanuna göre banka sermayesi 25.000 TL olup ve 250.000 adet hisseye ayrılmıştır. Merkez Bankası hisse senetleri (A), (B), (C) ve (D) olmak üzere 4 sınıfa ayrılmıştır;

(A) sınıfı; hususi olarak Hazine'ye,

(B) sınıfı; Türkiye'de faaliyet gösteren milli bankalara,

(C) sınıfı; 15.000 hisseyi geçmemesi şartıyla milli bankalar dışında kalan diğer bankalarla imtiyazlı şirketlere,

(D) sınıfı; Türk ticaret şirketlerine ve Türk vatandaşlığına sahip tüzel ve gerçek kişilere aittir.

2020 sonuna göre, bankanın sermayesinin % 55,12'si (A) sınıfı, % 23,25'i (B) sınıfı, % 2,51'i (C) sınıfı, % 19,12'si ise (D) sınıfı hisselerden oluşmaktadır (TCMB).

4.1. TCMB Tanım Görevleri

TCMB'nin tanımlı 5 adet görevi bulunmaktadır. (TCMB-www.tcmb.gov.tr, E.T.:15.12.2021) Bunlar;

4.1.1 Fiyat istikrarı

Uzun vadede para politikalarının temel amacı olan ekonomik büyüme ve iş alanları açılması sürecinde enflasyonun hem stabil/istikrarlı, hem de düşük tutulmasıdır. Dolayısıyla fiyat istikrarını sağlamak Merkez Bankası'nın temel amacıdır. Fiyat istikrarı ile düşük enflasyon oranı amaçlanırken, banka bu amaç istikametinde uygulamaya süreceği para politikası ve araçlarını doğrudan belirleyecek bağımsız bir yapıya sahiptir.

4.1.2. Finansal istikrar

Genel olarak ülke ekonomilerinin, finansal dengeyi bozabilecek her türlü duruma karşı dayanıklılık durumu şeklinde tarif edilebilir., Merkez Bankası açısından finansal istikrarın sağlanması destekleyici bir amaçtır. Ülkemizdeki finans sisteminin dengeli bir şekilde yoluna devam edebilmesi için para ve döviz piyasalarında çeşitli düzenleyici tedbirler almak Merkez Bankası'nın bu alandaki sorumlulukları içerisindedir.

4.1.3. Döviz Kuru Rejimi

En basit şekliyle bir ülke parasının diğer ülke paraları karşısındaki değerinin hangi şartlarda seyredeceğine dair belirlenen politika ve yöntemler bütünü şeklinde tanımlanabilecek olan kur rejiminin belirlenmesi ve uygulanması, Türkiye'de Hükûmet ile birlikte TCMB'nin görevidir. Merkez Bankası, ülkemizdeki döviz ve altın rezervlerini koruyarak devletin çıkarları doğrultusunda yönetiminden sorumludur.

4.1.4. Banknot Basma Ve İhraç İmtiyazı

Anayasanın 87. Maddesine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) verilen . banknot basma yetkisi süresiz geçerli olmak üzere Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'na devredilmiştir.

4.1.5. Ödeme Sistemleri

TCMB fonların ve menkul kıymetlerin hızlı ve aynı zamana güvenilir şekilde işlemlerin sağlanmasına dönük olarak sistemler kurmak ve bu sistemlerin sağlıklı çalışmasına yönelik, düzenlemeleri yapmakla sorumludur.

4.2. Para Arzı Tanımları

Esengül (2018) yapmış olduğu çalışmasında paranın tanım ile sınıflandırılmasında dar anlamda "M0" ve "M1", geniş manada "M2" ve "M3" , parasal taban olarak da "B" harfini kullanmaktadır.

Türkiye'de Merkez Bankası, 2007 senesinde Avrupa Merkez Bankası' nın tanım ve standartlarına ile yaşanacak olan mali gelişmelerine uyum ağlanmasına yönelik olarak para arzı tanımlarını değiştirmiştir. Bu yeni yapılanma ile birlikte mevcut bankacılık sistemine "Kalkınma ve Yatırım Bankaları", "Katılım Bankaları" ve "B Tipi Likit Fonları" nıda dahil edecek şekilde para arzı tanımları kapsamı genişletilmiştir. Yeni kapsam doğrultusunda;

- Katılım Bankaları ile Kalkınma ve Yatırım Bankaları'nın parasal yükümlülükleri para arzına ilave edilmiştir.
- B-tipi likit fonlar para arzı tanımına eklenmiştir.
- M2Y'de bulunan yabancı para türünden parasal yükümlükler vadelerine göre M1 ve M2 para tanımında işlenmiştir..
- Para arzı kalemlerinin tamamı, bankalar arası işlemler dışarıda kalacak biçimde tasarlanmıştır. Bu anlamda B Tipi Likit Fonlar ile gerçekleştirilen repolar dışarıda tutulmuştur

- Mevcutta, resmi mevduatlar (Vadeli/Vadesiz) ve diğer Merkez Bankası Mevduatı içerisindeki merkezi yönetime ait mevduatlar M3' den sarfı nazar edilip, karşılık kalemlerindeki merkezi yönetim mevduatına eklenmiştir. Merkezi yönetim dışında kalan ve M3 içerisinde varolan diğer genel yönetim mevduatları ise vade gruplarına göre M1 ve M2 içerisinde raporlanmaya başlanmıştır.
- 2005 Aralık ayından itibaren M2Y, M2YR, M3, M3Y, M3YR tanımları kaldırılmış ve şu yeni tanımlar belirlenmiştir (www.tcmb.gov.tr- :15.12.2021)

M1= Dolaşımdaki para + TL ve Yabancı Para Vadesiz Mevduat (Özel Cari Hesaplar)

M2= M1 + TL ve YP Vadeli Mevduat (Katılma Hesapları)

M3=M2 +Repo + B Tipi Likit Fon

4.3. Dünyada Merkez Bankacılığı

Ekonomi literatüründe Merkez Bankacılığı'nın dünyadaki kuruluş ve tarihi İsveç Merkez Bankası'na dayandırılma konusunda hemfikir olunduğu Parasız'ın eserinde belirtilmekte olup (Parasız, 2009), Ugolini'ye (2020) göre ise ortaçağ bitimine yakın Venedik'te temellerinin atıldığı ifade edilmektedir. Bu anlamda 1656 senesinde kurulduğu belirtilen ve 1661 senesinde Avrupa'nın ilk banknotunun basıldığı Sveriges Riksbank dünyadaki merkez bankalarının ilki olarak bilinmektedir.

Şahin (2021) çalışmasında; Almanya merkez bankası liderliğinde 1870'li yılların başlarında başlayan ve dönemin birden fazla merkez bankası tarafından uygulanan ve "klasik altın standardı" olarak isimlendirilen dönem, I. Dünya Savaşı ile birlikte ülkelerin yükselen savaş giderlerini finanse edebilmek için, altın karşılığı aranmaksızın para basmak zorunda kalmalarıyla bitmiştir. 1. Dünya Savaşı sonrası yeni parasal sistem kurulması noktasında Brüksel ve Cenova'daki konferanslarında ilk adımları atarak bu süreçte merkez bankalarının tesis edilerek siyasi etkilerden uzak şekilde merkez bankalarının bağımsızlığının kabul edildiğini ifade etmektedir. Öte yandan söz konusu

konferansta Uluslararası Ödemeler Bankası'nın (Bank for International Settlements–BIS) temelleri atılmış ve 1930 senesinde İngiltere, Fransa, Belçika, Almanya, Japonya, İtalya, ABD ve İsviçre merkez bankalarının ortaklığında Basel'de inşa edilmiştir.

Bugün dünyada kurulmuş olunan başlıca önemli merkez bankaları;

ABD Merkez Bankası, İngiliz Merkez Bankası, Alman Merkez Bankası, Fransa Merkez Bankası ve Japonya Merkez Bankası olarak söylenebilmektedir. ABD Merkez Bankası; 1907 mali kriz akabinde Federal Reserve Sistemi (FED) adı altına 1913 yılında tesis edilmiştir. Sermaye yapısına göre dünyada ikinci bir benzeri bulunmayan FED'in üye bankalarının sermayesinin % 6'sı FED hissesinden oluşmaktadır. FED 12 bölgeye bölünmüş olup merkez bankası görevini ifa eden 12 ayrı Federal Rezerv Bank yer almaktadır. Bunlar Dallas, Boston, Minneapolis, Cleveland, Chicago, St. Louis, Atlanta, Kansas City, Philadelphia, New York, Richmond, ve San Francisco merkez bankalarından oluşmaktadır (Akyazı, 2001).

Alman Merkez Bankası Bundesbank Eylül 1957 tarihinde çıkartılan yasa ile güvence altına alınmıştır. Avrupa Merkez Bankası'na bağlanmadan evvel sermayesi devlete ait olan Banka'nın 17 üyeden oluşan konseyi bulunmaktaydı. Bu konsey, 11 adet eyaletteki merkez bankası başkanı ve 6 Bundesbank müdürler üyesinden bir araya gelmektedir (TÜGİAD).

İngiltere Merkez Bankası, 1694 tarihinde 1.2 Milyon Pound sermaye ile inşa edilmiştir. İngiltere Merkez Bankası, atanan yönetim kurulu tarafından idare edilmektedir. Yönetim 1 Başkan, , 1 Başkan Yardımcısı ve 16 adet Müdür yer almaktadır. Kurul İngiltere başbakanını teklifi ve kraliyetin onayı ile atanmaktadır (Smith&Yeager, 1990).

Fransa Merkez Bankası 1800'de devletin de desteğiyle özel sermayeli olarak tesis edilmiştir. Banka 1 Ocak 1994'te çıkartılan yasa ile Hazineye karşı olan bağımsızlığı artırılmış ve Avrupa Birliği'nin tek para sistemine geçmesiyle bu bankaya uyumu sağlanmıştır (Tokgöz, 2001).

Japonya Merkez Bankası Meiji reformları ile 1882 yılında tesis edilmiştir. Banka'da Para politikası Politika Kurulu tarafından inşa edilmektedir. Kurul 1 başkan, 2 başkan

yardımcısı, kabine tarafından atanan ve parlamentonun onayladığı 6 üyeden müştekildir (Kazancı, 2019).

4.4. Türkiye' nin Güncel Para Arzı Verileri

Türkiye'nin para arzına ait veriler TCMB tarafından raporlanmakta ve internet sitesinde yayınlanmaktadır. Buna göre Ekim 2021 itibariyle M1, M2, ve M3 verilerine göre büyümeye kat verilen alt kırılım bazında rakamlar ve büyüme etkileri aşağıdaki gibidir;

Tablo 16: M3 Para Arzındaki Yıllık Büyümeye Bileşenlerin Katkısı (Ekim 2021)

	Ekim 2021	Ağustos 2021	Eylül 2021	Ekim 2021
	(Milyon TL)	%	%	%
M3	4,365,236	18.74	21.70	23.96
REPO İşlemlerinden Sağlanan Fonlar	16,725	0.06	0.07	0.09
Para Piyasası Fonları	55,913	0.23	0.28	0.31
İhraç Edilen Menkul Değerler	53,910	0.24	0.27	0.30
M2-M1	2,665,702	11.54	13.35	14.63
Vadeli Mevduat - TL	1,390,777	6.17	7.11	7.63
Vadeli Mevduat - YP	1,274,925	5.37	6.24	7.00
M1	1,572,986	6.67	7.23	8.63
Banklar Dışındaki Para	216,086	0.96	1.08	1.19
Vadesiz Mevduat - TL	426,235	1.77	2.09	2.34
Vadesiz Mevduat - YP	930,665	3.94	4.56	5.11

Kaynak: TCMB, E.T.: 15.12.2021

Para arzı bileşenlerinin yıllık büyümeye katkısına bakıldığında; vadeli mevduatların para arzına en büyük katkıyı sağladığı (%7,63) , akabinde ise vadesiz mevduatların (% 8,63) seyrettği izlenmektedir. Ekim 2021'de geniş para arzı M3'te gözlenen yıllık %23,96'lık büyümede %14,63 ile vadeli mevduatlardaki artış etkisini göstermiştir.

SONUÇ

Türkiye'de para arzını belirleyen kurum Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'dır. Para'nın ekonomilerdeki en önemli dağıtıcı, yayıcı ve koruyucu kurumları ise bankalar olarak görülmektedir. Bu sebeple paranın ekonomilerde kullanılmasına yönelik bugün globalleşmiş, küreselleşmiş dünyada birçok ortak fonksiyon ve özelliklere sahip olması olmazsa olmaz kaidelerden bir tanesi olmak durumundadır. Paranın bu anlamda ilk kullanılmaya başlandığı dönemlerden bugüne kadarki yaşadığı gelişim süreci önemlidir. Dünya'da bugüne kadar kurulmuş, yaşamış, kaybolmuş, yıkılmaya yüz tutmuş ve yeni kurulmuş ekonomilerde ortak özelliklere sahip olması için uzunca bir süreçten geçmiş bulunmaktadır. Bugün hayatın akışında, ticaretin finansmanında, tasarrufların dönüştürülmesinde, bireysel tüketim harcamalarında belirli standartlar kurulmuş, paranın ortak fonksiyon ve nitelikleri yerleşmiş durumdadır.

Tezimizde Para Arzı ile Katılım Bankaları arasındaki ilişki görülmeye çalışılmıştır. Bu anlamda Katılım Bankaları'nın kurulmasından günümüze kadar hem mevzuatsal hem de yapısal anlamda birçok iyileştirmelere gelişimlere tabi olduğunu görmüş bulunmaktayız. 1975 ve 1983 seneleri Katılım Bankacılığının tesis edilmesi ve belirli ekonomik temellere oturtulması ve kavram olarak Türkiye'de kendisine yer almaya başlamasında önemli yer teşkil etmiştir. Özellikle Avrupa Birliği uyum yasaları çerçevesinde 2005 senesinde Katılım Bankalarının yapılan yasa değişiklikleri ile bankacılık sektörüne entegre edilmesi ve diğer konvansiyonel bankalar ile birlikte korumaya ve güvence altına alınması tarih anlamda önemli dönüşüm noktası olarak görmekteyiz.

Bugün itibariyle Türkiye'de 1280 şube ile 373 Milyar TL'li toplanan fon büyüklüğü ve 280 Milyar TL plasman rakamı ile çok genç yapılanmaya sahip olan Katılım Bankacılığı 2005 senesinden bugüne ciddi ivme sağlamıştır. Türkiye'de faizsiz bir finans sitemi, İslami kaidelere bağlı bir Devlet yönetim sistemi olmadığından toplumun ve finans sisteminin Katılım Bankacılığı ilkelerine uyum sağlaması kolay bir işlev olarak görülmemektedir. Bu konu mutlaka sosyolojik anlamda incelenmeye tabi bir konu olsa da Katılım Bankalarının büyümesi ve yaygınlaştırılması ekstra finansal çalışmalar yapılmasını zorunlu kıldığı fikrini oluşturmaktadır.

Türkiye'de Para arzı verileri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından raporlanmakta ve ilan edilmektedir. Söz konusu veriler düzenli olarak internet sitesi alt yapısında yer almaktadır. Tarafımızca da bu veriler baz alınarak Para Arzı ve Katılım Bankacılığı verileri asit oransal matematik ve yüzdesel oranlama yöntemi ile değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Söz konusu Para Arzı ve Para Arzın'daki Katılım Bankacılığı verileri değerlendirilmeye tabi tutulurken M1 ve M2 para arzı tanımı yönünden değerlendirilmeye tabi tutulması düşünülmektedir. Nitekim M3 para arzı tanımında B Tipi Likit Fon olarak tanımlanan faizli sistem parasal yatırım tanımı yer almaktadır. Katılım Bankaları ise bu fon türünde müşterilerinin paralarını değerlendirme, muhafaza, saklama faaliyetine aracılık edememektedir. Çünkü Katılım bankacılığı sistemi hem Bankacılık Kanunu gereği hem de prensipleri itibariyle faizli finansman enstrümanlarını kullanmamaktadır. Bu sebeple M3 para arzı tanımı oransal anlamda M2 ve M1'e göre göreceli olarak çok daha düşük neticelenmektedir. Bu sebeple Katılım Bankalarının Para Arzı ilişkisinde M3 tanımının istenilen etkiyi yapmaya elverişli olmaması sebebiyle çalışmamızda objektif veriler vermediği kanaatini oluşturmuştur. Söz konusu Para Arzı ve Katılım Bankacılığının verileri aşağıdaki gibi çıkartılmıştır. Katılım Bankalarının Bankacılık Kanununa 2005 senesinde intibak ettirildiğinden TCMB verilerinde Katılım Bankaları verileri 2005 senesinden itibaren konsolide edilmeye başlanmıştır. Çalışmamızda ise 2015-2021 yılları arasındaki veriler baz alınmıştır.

Tablo 17: M1-M2-M3 Para Arzı Verileri-EVDS (Bin TL)

Yıllar	M1(Bin TL)	Değişim	M2(Bin TL)	Değişim	M3(Bin TL)	Değişim
2005-12	61,936,598	100.00%	237,948,998	100.00%	260,614,096	100.00%
2006-12	72,162,564	16.51%	297,481,073	25.02%	319,835,684	34.50%
2007-12	77,674,822	7.64%	345,028,428	15.98%	370,077,665	-9.36%
2008-12	83,380,932	7.35%	434,205,424	25.85%	458,383,776	12.90%
2009-12	107,051,398	28.39%	494,024,148	13.78%	520,674,414	34.22%
2010-12	133,884,898	25.07%	587,814,547	18.98%	616,200,874	6.80%
2011-12	148,455,145	10.88%	665,642,351	13.24%	700,491,311	22.94%
2012-12	181,928,687	22.55%	749,111,748	12.54%	791,992,774	117.20%
2013-12	225,330,535	23.86%	910,052,031	21.48%	950,979,183	15.79%
2014-12	251,991,723	11.83%	1,018,546,164	11.92%	1,063,151,797	-1.05%
2015-12	312,005,973	23.82%	1,195,810,095	17.40%	1,238,083,234	42.77%
2016-12	382,351,496	22.55%	1,406,729,188	17.64%	1,450,681,529	9.41%
2017-12	449,631,796	17.60%	1,624,675,300	15.49%	1,675,831,303	67.99%
2018-12	512,524,057	13.99%	1,940,589,523	19.44%	1,988,304,795	71.96%
2019-12	712,832,597	39.08%	2,457,542,438	26.64%	2,575,267,171	59.01%
2020-12	1,219,863,695	71.13%	3,325,045,395	35.30%	3,418,684,239	160.88%
2021-11	1,727,721,341	41.63%	4,531,394,150	36.28%	4,664,623,461	27.52%

Kaynak: TCMB

M1-M2-M3 para arzı tanımlarında değişim oranları yukarıdaki gibidir. Buna göre her dönemde M1-M2 para arzında değişim oranlarına bakıldığında M1 para arzındaki yıllar itibariyle artış oranı 11 dönem verisinde M2 para arzı verisindeki artıştan yüksek seyretmiştir. M3 para arzı verisindeki artış oranı M2 para arzı verisindeki artış oranından 10dönem daha hızlı arttığı izlenmektedir. En dikkat ekici dönemler ise 2008 dönemindeki M1'deki artış hızı en düşük dönem sonu, 2007 dönem sonu M3 para arzı artış hızı % 9.36 , 2014 yılında % 1.05 ile düşüş göstermiştir. Ancak bu dönemlerden sonra hızla toparlanma göstermiş ve artış hızları yükselme eğilimi göstermiştir.

Tablo 18: M1-M2 İçerisindeki Katılım Bankalarının Toplam Hacmi (Bin TL)

Yıllar	Katılım Bankaları M1	Katılım Bankaları M2
2005-12	1,916,741	6,357,734
2006-12	2,337,179	8,496,825
2007-12	2,626,141	11,850,278
2008-12	3,029,369	15,142,815
2009-12	4,838,885	21,236,619
2010-12	6,042,166	26,084,628
2011-12	7,166,766	27,619,733
2012-12	10,467,210	36,261,371
2013-12	14,195,158	44,546,164
2014-12	14,380,166	47,071,870
2015-12	18,209,886	51,159,253
2016-12	21,277,169	53,912,825
2017-12	29,250,567	67,791,193
2018-12	40,182,676	82,913,667
2019-12	64,440,351	131,081,884
2020-12	134,550,811	160,975,654
2021-11	184,150,202	239,303,329

Kaynak: TCMB

M1 ve M2 para arzındaki Katılım bankalarının nominal değerleri yukarıdaki gibidir. Bu verilere göre 2005 sonu 1.913.741 Bin TL olan M büyüklüğü 2011/11. Ay sonu verilerinde 184.150.202 Bin TL, 6.357.734 Bin TL olan M2 rakamı 2239.303.329 Bin TL rakamına ulaşmıştır. Bu durum 16 dönem sonrasında Katılım Bankalarının geldiği noktada çok ciddi ivme gösterdiklerini ortaya koymaktadır.

Tablo 19: Katılım Bankaların M1-M2-M3 İçindeki Payı ve Yıllar İtibariyle Değişim Oranı (%)

Yıllar	Katılım Bankacılığı/ M1	Artış Oranı	Katılım Bankacılığı / M2	Artış Oranı	Katılım Bankacılığı / M3	M2-M3 Fark
2005-12	3.09%	100.00%	3.48%	100.00%	3.17%	-0.30%
2006-12	3.24%	4.66%	3.64%	4.73%	3.39%	-0.25%
2007-12	3.38%	4.39%	4.20%	15.21%	3.91%	-0.28%
2008-12	3.63%	7.46%	4.19%	-0.25%	3.96%	-0.22%
2009-12	4.52%	24.41%	5.28%	26.12%	5.01%	-0.27%
2010-12	4.51%	-0.16%	5.47%	3.55%	5.21%	-0.25%
2011-12	4.83%	6.97%	5.23%	-4.38%	4.97%	-0.26%
2012-12	5.75%	19.18%	6.24%	19.36%	5.90%	-0.34%
2013-12	6.30%	9.49%	6.45%	3.48%	6.18%	-0.28%
2014-12	5.71%	-9.41%	6.03%	-6.53%	5.78%	-0.25%
2015-12	5.84%	2.27%	5.80%	-3.85%	5.60%	-0.20%
2016-12	5.56%	-4.65%	5.35%	-7.86%	5.18%	-0.16%
2017-12	6.51%	16.90%	5.97%	11.75%	5.79%	-0.18%
2018-12	7.84%	20.52%	6.34%	6.20%	6.19%	-0.15%
2019-12	9.04%	15.30%	7.96%	25.42%	7.59%	-0.36%
2020-12	11.03%	22.01%	8.89%	11.71%	8.64%	-0.24%
2021-11	10.66%	-3.37%	9.34%	5.14%	9.08%	-0.27%

Kaynak: TCMB

Katılım Bankalarının M-M2 ve M3 para arzı verilerindeki oransal payı ve yıllar itibariyle değişim oranı yukarıdaki gibi çıkartılmaktadır. Buna göre 2005 senesinde % 3.09 olan M1 payı 2021/11 döneminde söz konusu payı % 10.66 seviyesine yükselmiştir. Yıllar itibariyle artış oranında ise çok dalgalı bir seyir izlenmekle birlikte dengeli bir artış oranı izlenmemektedir. 2010 senesindeki düşüş küresel finans krizi sonrası kısa vadede düşüş eğilimi, 2014 ve 2016 senelerinde ise Türkiye'deki siyasei değişimlerin etkisiyle negatif değişim oranı dikkat çekmektedir. 2005 senesinde % 3,48 olan M2 para arzı payı 2021-11 dönemi sonunda % 9.34'e yükselmiştir. Yıllar itibariyle M3 artış oranında ise çok dalgalı bir seyir izlenmekle birlikte M1'de olduğu gibi dengeli bir artış oranı izlenmemektedir. 2011-2014-2015-2016 senelerindeki Türkiye'de siyasal değişimlerim etkisi ile artış oranlarının negatif seyrettiği izlenmektedir. M3 para barzı biriminde ise Katılım Bankalarının Likit fonlarda hiç var olmadığından Katılım Bankalarını payı M2'ye göre düşmüş olup, yıllar itibariyle artış oranı ise sürekli düşüş eğiliminde izlenmektedir.

Tablo 20: Katılım Bankalarının M1-M2 Paylarının ve Yıllar İtibariyle Değişimlerinin Farkı (%)

Yıllar	M2-M1 Fark	M2-M1 % Fark
2005-12	-0.42%	-13.66%
2006-12	-0.38%	-11.81%
2007-12	0.05%	1.59%
2008-12	-0.15%	-4.01%
2009-12	-0.22%	-4.90%
2010-12	-0.08%	-1.67%
2011-12	-0.68%	-14.05%
2012-12	-0.91%	-15.87%
2013-12	-1.40%	-22.30%
2014-12	-1.09%	-19.02%
2015-12	-1.56%	-26.70%
2016-12	-1.73%	-31.13%
2017-12	-2.33%	-35.86%
2018-12	-3.57%	-45.50%
2019-12	-3.71%	-41.00%
2020-12	-6.19%	-56.11%
2021-11	-5.38%	-50.45%

Kaynak: TCMB

Söz konusu tablo Katılım Bankalarının M1 ve M2 'deki oransal payları baz alınarak çıkartılmıştır. Buna göre Katılım Bankaları/M1 ve Katılım Bankaları/M2 yüzde oranlarının arasındaki farklar M2-M1 oran farkını vermiş, Katılım Bankaları/M1 ve Katılım Bankaları/M2 arasındaki değişim oranı ise M2- M1 % farkını bize vermektedir. Buna göre her dönem Katılım Bankalarının M2'deki payındaki artış oranı M1'deki artış

oranının gerisinde kalmıştır. Bu bilgiler ışığında Katılım Bankalarına özel cari mevduat yatıranların katılma hesabına yatırma oranlarındaki artış oranından hızlı seyretmektedir.

Sonuç olarak;

Rakamsal verilerin vermiş olduğu izlenim göz önüne alındığında Katılım Bankalarının gelmiş olduğu noktada Bankacılık Piyasasında etkileri artık hissedilir seviyelere gelmiş durumdadır. Özellikle sermaye yapılarından da izleneceği üzere yabancı ortaklıkların etkisi yüksek olmakla birlikte kamunun da kurmuş olduğu katılım bankaları vesilesiyle sermaye dağılımda yerlilik miktarı ve oranı artmaktadır. Bu bilgilere göre Katılım Bankalarının daha fazla tabana yaygın, çok fazla müşteri kitlesi ile yaygın hizmet ağına ulaşması kaçınılmaz görülmektedir. Nitekim ulaşılması gereken konvensiyonel bankaların hizmet verdiği çok önemli bir müşteri potansiyeli söz konusudur. Bu etki artırıldıkça Katılım Bankalarının müşteri sayısı artacak, çok daha fazla mevduat rakamına ulaşacak ve para arzı üzerindeki etkilerinin artacağı öngörülmektedir. Bu da sektörün TCMB para arzı üzerindeki etkilerini ve baskınlığını artıracaktır. Bu durumda da hem Türkiye'de hem Dünyada para arzı üzerindeki etkilerinin çok daha verimli ve sağlıklı bir şekilde izlenebileceği düşünülmektedir. Nitekim Dünya piyasasındaki etkinliği ve rakamsal büyüklükleri izlendiğinde söz konusu durum teyit edilir niteliktedir. Bu bilgiler ışığında sektörde faaliyet gösteren Katılım Bankalarının hedeflerini Mikro bazda belirlerken ve uygulamaya koyarken, Makro anlamda Para arzı verileri üzerindeki etkilerini de öngörerek kamunun çok daha fazla dikkatini çekmeli bu anlamda dikkatlerini çekmesini kaçınılmaz olduğu düşünülmektedir.

Bu manada çalışmamda faizsiz bankacılık ilkeleri çerçevesinde faaliyet gösteren tüm katılım bankası bileşenleri için büyümenin kaçınılmaz olduğunu ve makro rakamlara etkileri noktasında önemli hedeflerin olacağını belirtmek isteriz.

KAYNAKÇA

Abedifar, P., Hasan, I., & Tarazi, A. (2016). Finance-growth nexus and dual-banking systems: Relative importance of Islamic banks. Journal of Economic Behavior & Organization, 132, 198-215.

AKGÜÇ, Ö. (2007). Türkiye'de yabancı bankalar. Muhasebe ve Finansman Dergisi, (36), 6-17.

AKTEPE, İ.E.(2013), Sorularla Katılım Bankacılığı, İstanbul, Türkiye Katılım Bankaları Birliği.

AKYAZI, H. (2001). TC Merkez Bankası ile Federal Reserve Sisteminin(FED) Karşılaştırılması, Bankacılar Dergisi, Yıl:12, Sayı:36

ALBARAKA TÜRK KATILIM BANKASI A.Ş., www.albaraka.com.tr

ALICI, Y. (2017). Bankacılık Kanunu Şerhi, C.-I-II., 2. Baskı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık

ALKIŞ, A. (2018). İSLAM HUKUKUNDA KATILIM BANKACILIĞI FON TOPLAMA VE KULLANDIRMA YÖNTEMLERİ. Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 2(3), 120-133.

ALTANER, Serkan (2002). "Türkiye'de Özel Finans Kurumlarının Bankacılık Sektörü İçindeki Yeri", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

BAFRA, E. (2015). Katılım bankacılığı uygulamasında İslami bankacılık sözleşmelerinin temelleri. Seçkin Yayıncılık.

Bank for International Settlements, Bank for International Settlements. Monetary, & Economic Department (Basle). (1996). Implications for Central Banks of the Development of Electronic Money. The Bank. (05.12.2021)

BATTAL A. (1999). Bankalarla karşılaştırmalı olarak hukuki yönden: Özel finans kurumları. Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü.

BECK, H., & Prinz, A. (2016). Europäische Währungsunion für dummies. John Wiley & Sons.

BELOUAFI, A.& CHACHI A. (201). "Islamic Finance in the United Kingdom: Factors Behind its Development and Growth", Islamic Economic Studies, Vol. 22, No. 1, 2014, pp. 37-78.

BORCHERT, M. (2010). Geld und Kredit: Einführung in die Geldtheorie und Geldpolitik. Walter de Gruyter.

BRAUER, U. Heller, H. ve Pauls, A. (1990). Güter, Geld und Konjunktur: Volkswirtschaftslehre für die Höhere Berufsfachschule. Typ Wirtschaft und Verwaltung (Höhere Handelsschule) Unter- und Oberstufe. Köln, München: Stam Verlag

BUCHERT, R. (2013). Geld- Denn sie wissen nicht, was das ist: Eine unglaubliche Geschichte. Aachen: Shaker Verlag

BULUT, E. (2018). Uluslararası İktisat. Ankara: Monopol Yayınları.

BULUT, H. İ., & ER, B. (2012). Katılım finansmanı: katılım bankacılığı ve girişim sermayesi. Türkiye Katılım Bankaları Birliği Yayın.

BÜYÜKAKIN, Figen ve ÖNYILMAZ, Onur (2012). "Faizsiz Finansman Bonosu Sukuk ve Türkiye Uygulamaları". Marmara Üniversitesi Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 4(7), 1-16.

CANBAZ, M. (2016). Katılım Bankacılığı. İstanbul: Beta Basım Yayıncılık.

COŞAN, Ş. (2016) Kurumsal Ve Ticari Bankacılık Açısından Katılım Bankalarının Etkinliğinin Ölçülmesi: Türkiye Örneği, Celal Bayar Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı İktisat Teorisi Programı, Yüksek Lisans Tezi.

DARÇIN, A. C., (2007). Özel finans kurumlarının katılım bankalarına dönüşümünün sebepleri ve sonuçları, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

DİKKAYA, M., & KUTVAL, Y. (2014). Katılım Bankacılığı: Türkiye Örneği. Ankara: Savaş Yayınevi.

DİNLER, Z. (2015). İktisada Giriş, 20. Baskı, Ekim Basım Yayın Dağıtımı: Bursa.

DÖNDÜREN, H. (2011). Faiz Yasağı ve Finansman Sağlama Yöntemleri, İslami İlimlerde Metodoloji/Usül-III İslam Hukuku Açısından Tarihten Günümüze Kredi ve Finans Yöntemleri, İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
Düzenleme, B., & Kurumu, D. (2001). Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı. Ankara: Mayıs.

ECB-European Central Bank (2000), Monthly Bulletin, November.

EĞİLMEZ, M. (2013), Kolay Ekonomi, (7. Basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

FISHER, I. (1911). Purchasing Power of Money (New York: Mc Millan).

FLYNN, S. M. (2005). Wirtschaft für Dummies. John Wiley & Sons.

GEDİKLİ, E. Y. (2020), Katılım Bankacılığında Sürdürülebilirlik Faaliyetleri Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı Uluslar arası Finans ve Katılım Bankacılığı Bilim Dalı, İstanbul

GÖKALP M.F. ve GÜNGÖR T. (1993). İslam Toplumunun Ekonomik Yapısı. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları

Gözetim, B. B., & Komitesi, D. (1998). Elektronik Bankacılık ve Elektronik Para Faaliyetleri İçin Risk Yönetimi. Türkiye Bankalar Birliği Yayını, Mart.

GÜNAL, M. (2010). Para Banka ve Finansal Sistem (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

GÜNAL, Vural : Özel Finans Kurumları, Ankara, Türkiye Bankalar Birliği Yay., 1984

GÜNAYDIN, A. (2015). Menkul Kıymet Olarak Sukuk İhracı ve Analizi, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa

GÜNVER, O. R. & BAYKAL C. M. (2000), E-Money, TCMB Bülten Lira Dergisi, 16, Ekim, 25-27.

HAYEK, F. A., CROOME, H. R. M., KALDOR, N., & Kaldor, B. (1933). Monetary Theory and the Trade Cycle... Translated... by N. Kaldor and HM Croome. London, Toronto.

HAZAR, A., & BABUŞÇU, Ş. (2017). Bankacılığa giriş. Ankara: Bankacılık Akademisi Yayınları, 6.

HOPPE, H. H. (1994). How is fiat money possible?—or, the devolution of money and credit. The Review of Austrian Economics, 7(2), 49-74.
https://www.mevzuat.gov.tr/anasayfa/MevzuatFihristDetayIframe?MevzuatTur=7&MevzuatNo=10769&MevzuatTertip=5

HÜLSMANN, J. G. (2008). Ethics of Money Production. Ludwig von Mises Institute.

IFSB: İslami Finansal Hizmetler Kurulu (The Islamic Financial Services Board)

IFSB: ISLAMIC FINANCIAL SERVICES INDUSTRY STABILITY REPORT 2021 (05.12.2021)

İSEDAK: İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ, Para Teorisi ve Politikası Dersi, Ders Notları, https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/ders/para_teorisi_ve_politikasi/1/index.html (Erişim Tarihi: 02.11.2021)

KALAYCI, İrfan. (2013). Katılım Bankacılığı: Mali Kesimde Nasıl Bir Seçenek? Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi,

KAMMER, M. A., Norat, M. M., Pinon, M. M., Prasad, A., Towe, M. C. M., & Zeidane, M. Z. (2015). Islamic finance: Opportunities, challenges, and policy options. International Monetary Fund.

Kanunu, B. (2005). 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu. Ankara: Resmi Gazete, 25983.

KARAHAN, H. (2015). Faizsiz Finans Teknikleri: Reel Sektöre Yönelik Bir Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

KAZANCI, Fatih (2019). Merkez Bankalarının Faizsiz Bankalar Üzerindeki İşlev Ve Etkileri: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Örneği, Doktora Tezi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Ekonomisi Ve Finans Anabilim Dalı İslam Ekonomisi Ve Uluslararası Finans Bilim Dalı, İstanbul

KELEŞ A. (1998). İslam'a Göre Para Kavramı (Tarihi, Tanımı ve Fonksiyonları)(Yayınlanmamış Doktora Tezi). Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.

KESKİN, S. (2013). Para Vakıfları ve Davutpaşa Mahkemesi'ndeki Para Vakfiyeleri. http://www.isav.org.tr/img/20131030 4127313495.pdf , (05.12.2021)

KIZILKAYA, Ertuğrul Doç.Dr, Kamu Yönetimi Lisans Programı, Para Teorisi ve Para Politikası Ders Notları, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.

KUDUN, C. (2016) Sermaye Piyasası Araçlarında Sukuk ve Türkiye Uygulamaları, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniveristesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Kurumu, T. D. (2019). Türk Dil Kurumu sözlükleri. Erişim adresi: https://sozluk. gov. tr., (Erişim: Kasım, 2021)

KUVEYTTÜRK KATILIM BANKASI A.Ş., www.kuveytturk.com.tr

LİETAER, B. A. (2002). Das Geld der Zukunft: Über die zerstörerische Wirkung des existierenden Geldsystems und Alternativen hierzu. Riemann.

Mevduat ve kredi faiz oranları ve katılma hesapları, kâr ve zarara katılma oranları hakkında tebliğ, (sayı: 2020/3)

MISHKIN FREDERIC, S. (2004). The Economics of Money, Banking and Financial Markets. Mishkin Frederic–Addison Wesley Longman.

MORITZ, K. H. (2013). Geldtheorie und Geldpolitik. Vahlen.

NICOLAISEN , John, What Should The Future Form Of Our Money Be, BIS Central Banker's Speech's, At The Norwegian Academy of Science and Letters, Oslo, 25 April 2017, https://www.bis.org/review/r170426d.pdf, (02.12.2021).

ÖDEŞ, M. (2020). Katılım Bankacılığının Türkiye Örneği Üzerinden Dünya Ekonomisine Katkıları, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Orta Doğu Ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü Ortadoğu Ekonomi Politiği Anabilim Dalı, İstanbul

OKUMUŞ, Aydoğan (2013). Risk Sermayesi Oluşumunda Katılım Bankacılığının Rolü ve Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ONAT, C. (2019). Katılım Bankacılığında Likidite Riski ve Yönetimi, Uzmanlık Tezi, TC Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara

ORHAN, Numan (2017) Borsa Analiz Tekniklerinin İslami Finans Aracı Sukukta Uygulanabilirliği, Yüksek Lisans Tezi, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

ORMAN, S. (2001). İktisat, tarih ve toplum. Küre Yayınları.

ÖZCAN, Seyran (2015). Finansman Aracı Olarak Sukuk ve Muhasebe Sistematiği, Yüksek Lisans Tezi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova

ÖZTÜRK, N., & ASUMAN, K. O. Ç. (2006). Elektronik para, diğer para türleriyle karşilaştirilmasi ve olasi etkileri. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6(11), 207-243.

PARASIZ, M. İ. (2009). Para banka ve finansal piyasalar. (Gözden Geçirilmiş 9. Baskı). İstanbul: Ezgi.

PAYA, M. (1998). Para Teorisi ve Para Politikası, Filiz Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul.

REDDY, Y. V. (2002). Report of the working group on electronic money. Reserve Bank of India Mumbai.

REİSOĞLU, S. (2015). Bankacılık Kanunu Şerhi, C. I-II. Ankara: Yaklaşım Yayınları.

Resmi Gazete: 19.22.1999, S. 23911.

Resmi Gazete: 25.02.1984, S. 18256.

ŞAHİN, H. (2009). Bankacılıkta Para Üretiminin İktisadi ve Fıkhi Açıdan Değerlendirilmesi. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ŞAHİN, N. (2021), Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Politikası Kurulu Kararlarını Etkileyen Faktörler, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi Finans Enstitüsü Finans Ana Bilim Dalı Uluslararası Bankacılık ve Finans, İstanbul

SALİHOĞLU, E. (2018). Merkez Bankası Para Politikaları ve Elektronik Para İlişkisi: Türkiye Uygulamaları (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Enstitüsü. İstanbul.

SELGIN, G. (2013). The rise and fall of the gold standard in the United States. Cato Institute policy analysis, (729).

SEYİDOĞLU, H. (1992). Ekonomik terimler sözlüğü. Güzem Yayınları, Ankara.

SEYİDOĞLU, H. (2002). Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük, Güzem Yayıncılık, 3. Baskı, İstanbul.

Sigortaya tabi mevduat ve katılım fonları ile tasarruf mevduatı sigorta fonunca tahsil olunacak primlere dair yönetmelik

SMITH, A. (2016). Milletlerin Zenginliği. Çev: Hasan Ali Yücel Klasikler Dizisi. İstanbul-Türkiye: İşbankası Kültür Yayınları.

SMITH, V. C., & Yeager, L. B. (1990). The rationale of central banking and the free banking alternative (pp. 178-84). Indianapolis: Liberty Press.

STALDER, F. (2001). Making money, notes on technology as environment (Doctoral dissertation).

TMSF, https://www.tmsf.org.tr

TCMB - Merkez Bankası Tarihçesi- www.tcmb.gov.tr

TEKNEOĞLU, M. S. (2015). Sukukların Muhasebeleştirilmesi ve Finansal Tablolarda Sunumu Bir Türkiye Uygulaması, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

TERZİ, A. (2013) "Katılım Bankacılığı: Kitaba Uymak mı, Kitabına Uydurmak mı?", Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 5 (9): 55-68.

TKBB: Türkiye Katılım Bankaları Birliği www.tkbb.org.tr

TOK, A. (2009). İslami Finans Sistemi Çerçevesinde Sukuk (İslami Tahvil) Uygulamaları. Katılım Bankaları ve Türkiye Açısından Değerlendirmeler, SPK Yeterlilik Etüdü, Ankara.

TOKGÖZ, E. (2001). Merkez Bankalarının Temel Görev ve Yetkilerinin Tam Olarak Yürütmesinde Yönetim Banka İlişkileri, Doktora Tezi, Ankara

TÜGİAD, 2000'li Yıllara Doğru Türkiye'nin Önde Gelen Sorunlarına Yaklaşımlar: Merkez Bankası'nın Bağımsızlığı, İstanbul , Temmuz 1997

TUNÇ, Hüseyin (2013). Katılım Bankacılığı:Felsefesi,Teorisi ve Türkiye Uygulaması. İstanbul: Nesil

TUNÇ, Hüseyin. (2010). Katılım Bankacılığı. İstanbul: Nesil Yayınları.

Türkiye Bilimler Akademisi, https://acikders.tuba.gov.tr/pluginfile.php/4396/mod_resource/content/1/bolum05-bilanco-%28s1%2C1%29.pdf, (Erişim: 5.12.2021)

TÜRKİYE EMLAK KATILIMBANKASI A.Ş., www.emlakkatilim.com.tr

TÜRKİYE FİNANS KATILIM BANKASI A.Ş., www.turkiyefinans.com.tr

Türkiye Katılım Bankaları Birliği (2014). Katılım Bankaları 2014. https://www.tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/KATILIM_2014_TR_final.pdf , (14.12.2021)

UGOLINI, S. (2020). The Historical Evolution of Central Banking. Handbook of the History of Money and Currency, 835-856.

ÜNSAL, E. (2011). Makro İktisat, Genişletilmiş 9. Baskı, Ankara: İmaj Yayıncılık.

UYSAL, G. (2019). Katılım Bankacılığı, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Ana Bilim Dalı Özel Hukuk Tezli Yüksek Lisans Programı

VAKIF KATILIM BANKASI A.Ş., www.vakifkatilim.com.tr

YILMAZ, H. D. (2015). Para arzının makroekonomik faktörler üzerine etkisinin analizi, Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

YÜZBAŞIOĞLU, Nuray (2014). Proje Finansmanında Faizsiz Finansman Yöntemleri ve Araçları, Yüksek Lisans Tezi, Türk Hava Kurumu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

ZİRAAT KATILIM BANKASI A.Ş., www.ziraatkatilim.com.tr